

Poštarina plaćena u gotovom



KALANGYA

IRODALMI FOLYOIRAT — I. ÉV, NOVEMBER, 1. SZ.

Tartalom:

Németh László: A kapitalizmus alkonya. — Fekete Lajos három verse. — Czakó Tibor: Korunk Arszipoetikája. — Farkas Geiza: Az élet és halál békéje. — Csuka Zoltán: „Őszi ditirambus” és „Örökké jössz felém (versek). Blazsek Ferenc: Alkony (Novella). — Zsigmond János verse. — Mihály László verse. — Adorján András két új verse. — Kristály István: Tavasz-talanok (Novella). Szirmay Károly: Üzent az ősz. (Novella). Bencz Boldizsár: A mindszentnapi megbocsátás (Novella). Radó Imre: A model sir (Egyfelv. dráma). Farkas Geiza: Az alkalom (Novella).

Láthatár:

Szenteleky Kornél: Arany János. — Szenteleky Kornél: Tanu. — Polácsi János: Egy magyar Diogenes Párisban. — Kristály István: Az ő aratásuk. — Schuch Gyula: Néhány szó Szénássy Karcsi hegedűjátékáról. — Szenteleky Kornél: Bácska mint művész és szellemi egység.

A Kalangya hírei

Dr. Strelitzky Dénes szerkesztésében a közeljövőben „Jugoszláviai Magyar Könyvtár” címen könyvsorozat indul, amely havonta egy magyar könyvet szándékozik kiadni. A könyvtár kiadói már meg is küldték az írókhoz ismertetésüket s ebből közülük olvasóink tájékoztatására a következőket:

A könyvtárnak kettős célja van. A magyar kultúrát szolgálni azzal, hogy az itt élő magyar íróinknak lehetővé tegyük munkáik nyilvánosságra hozatalát és a magyar közönségnek, hogy ezekhez hozzájusson. Meg akarjuk teremteni az igazi magyar kultúrszövetséget. Mellőzünk minden formaiságot, alapszabályt és tagságot. Ehelyett nagy és erős kapcsolattal, lényünk mélyéből fakadó érzéseinkkel és szellemünk legjavával az írás, a betű hatalmának erejével a magyar lelkek szövetségét akarjuk megteremteni.

Másrészt meg akarjuk ismertetni a délszláv népek irodalmát, művészetét, történelmét és népi szokásait. Közelebb akarjuk hozni egymás-

„Mi füstölög...”



Dániel Géza linometszete

Ferdinand Fried könyve - a kapitalizmus alkonya

Azok a tanulmányok, melyeket Ferdinand Fried *Das Ende des Kapitalismus* címen adott ki, 1929 októbere és az elmúlt év tavasza közt jelentek meg a *Die Tat* című folyóiratban s összegyűjtve ép akkor hagyták el a sajtót, amikor a Hoover-moratórium a lappangó gazdasági válságot kipattantotta. Az azóta eltelt év alaposan próbára tette a könyvet s ha az ismerős hang nem is tapasztana oda érveléséhez, az események igazolása rákényszerítene, hogy gondolataival foglalkozzunk.

Két forradalom folyik ma a világban: egy társadalmi és egy szellemi s a kettő vadidegenül áll egymással szemben. A társadalmi forradalom a tizenkilencedik század dogmatikájával tör ránk s igazolja őt a gazdasági élet kényszere; a szellemi forradalom a tizenkilencedik század előítéletei alól akar kiszabadítani s igazolja őt minősége. A két forradalom eddig alig keveredett, csaknem teljesen hiányoznak a közvetítő formák s félni lehetett, hogy a két hullámnak nem is lesz ideje az interferenciára. Ugy látszott, hogy a történelem pillanatnyilag azoké, akik a ránkparancsolt keretváltoztatást gyors, brutális eszközökkel erőszakolják ki s a huszadik század szellemi forradalma csak fokról fokra szivároghat fel a szociális forradalom alól, mint ahogy nomád hódítókat lassan formálnak át a földmives nép istenei.

Fried könyve reményt nyújt, hogy a szellem emberének a következő évtizedekben talán még sem kell egészen történelmen kívül élnie s ép Középeurópában anyag és minőség forradalma közt mégis megtörténik a kiegyezés. Ez a fiatal gazdaságtudós, kinél az anyagi világnak kevés szabatosabb elemzője élhet ma, minden dolgok mértékének az embert tartja. Elolvasok egy gazdasági könyvet s csikos ruháju milliók, a szociológia lenyírt fegyencei marsolnak előttem valószínűtlenül; elolvasom ezt a könyvet s barátaim, ismerőseim kavarognak tarka csoportokban, magamat is egész jól látom s igazán nem kell homonkuluszképet öltenem. E gazdaságtudós érvelésében a „minőség-forradalmár” akcentusára ismerek.

Ha a kor a különböző földrajzi helyeken egyszerre kialakult világnézetek azonossága, úgy Ferdinand Fried az első korszerű szociológus, akivel találkoztam. Mig mások előtt mindig úgy érez-

tem, hogy a szellem, mely engem mozgat, a tömegtudományban időszertűlen, Friedet úgy olvasom, mintha egy éjszaka különös készséggel megajándékozva másnap én pillanthattam volna szét ebben a szédületes gazdasági zűrzavarban.

Kolumbusz-kor, irtam a kapitalizmusról s itt szóról-szóra ugyan-
ezt a képet találok viszont. Kolumbusz utódai egy új világrészt fedeztek fel a tengeren túl s Watt utódai a tengeren innen. A földnek nem volt több szűz kontinense, de bizonyos fokig minden kontinens szűz volt még, mert nem ismerte a saját energiáit. Kolumbusz kora a mesék heverő kincseit aknázták ki, a kapitalizmus a valóság heverő kincseit: a gőzt, az elektromosságot, a benzint, a fém, a kátrány alvó tulajdonságait. S ahogy Kolumbusz kora rajokat bocsájt a tengeren túlra, főlészni az aranyat s főlészni a földet, mely V. Károly és II. Fülöp idejében szinte korlátlanul látszik nőni ott a tenger tulsó partján, a Kapitalizmus is rajokat bocsájt s az elektromosságnak éppúgy megvannak a maga Cortezei, mint a fémiparnak a Kruppijai. A nehéz ipar, a Farben-industrie, az A. E. G.: Mexico és Brazília Európa testében. S ahogy Amerika felfedezése (legalább is Európa nyugati partjain) megbontja a régi statikus gazdasági életet s anyagok és emberek oda visszaáramlásával mozgó gazdasági létté alakítja át; úgy oldja fel még szédületesebb mértékben a kapitalizmus az állandó existenciák korát az áramló existenciák korává. Amerika mindig ott volt a portugál erkéllyel szemben, csak emberek kellettek, akik áthozták az Óceánon; Archimedes is csinált már gőzmasinát, de csak Watt és Stevenson fedezték fel a gőzgéppel új világrészt. Mind a két kor előfeltétele a vállalkozó és szervező kedv, mely Amerikát talál és felosztja Amerikát.

Fried igen ötletesen tagolja a kapitalizmus korát textil, gép, közlekedési, elektromos, vegyi, benzin és utótermékek korszakára. Lökésekben jönnek a felfedezések (az új földterületek) utána harmincéves szakaszokban a kiaknázás (a gyarmatosítás). Az emberiség elé egyre új kincseket szórják s lassan az egész emberiségnek, egyeseknek és államoknak, e kincsek megemésztésére kell fordítani a figyelmet. Nem elég Amerika, kellenek, akik fogyasztják Amerikát. Így lesz a kapitalizmus az étvágycsinálás kora. A mesterségesen szított és szítható étvágy a kapitalizmus másik nagy feltétele. Az emberek azért kaptak vonatot, mert megvolt bennük a hajlam, hogy vonatra üljenek s ha már egyszer vonatra ültek, felültek a villanyosra, az autóra és a repülőgépre is. A kapitalizmus igényeket teremtett s az igények rákényszerítették az államot, hogy Amerika és a spanyol gyomor, az élvezhető kincsek és a kincsekre éhes igények közt megkönnyítse az utat. Így lesz a kapitalizmus a tizenkilencedik század szabadságesszméinek a pártfogója, ahogy e szabadságesszmék viszont a kapitalizmus elő-

segítői voltak. Az államnak föl kell adnia a hűbériséget; szabad ipar, szabad kereskedelem és szabad fogyasztó lesznek az új demokrácia jelszavai. Az államnak a kapitalizmus századában egy feladata van: visszavonulni. A közvélemény azoknak a nagy kalóznak a pártjára áll, akik a maguk egyéni erejével többet alkotnak, mint a közösség a maga törvényeivel. Az érdek nagy teljesítményei mellett minden eltörpül ebben a században s nem véletlen, hogy most születnek meg azok az elméletek, melyek a történelmet a gazdasági élet függvényének látják. Ennek a kornak a történelme valóban a gazdasági élet függvénye. A társadalom, mint egy óriási csörgőkigyó egészen az őzborju megemésztésére rendezkedik be.

Teljes virágzását ez a rendszer 1860–1900 közt érte el. 1900 óta hanyatlik s elpalástolhatatlan zavarokkal küzd. A mesebeli kincsek kiaknázása több időt vett igénybe, mint a szemünk előtt heverő kincseké. Kolumbusz kora szinte ma is tart, a kapitalizmus azonban már nem tud újabb étvágyat teremteni. Nincsenek új, nagy fölfedezések, a heverő energiákból nem lehet többé új vállalkozásokat összeűtni. A repülőgép, rádió, műselyem az utolsó felfedezések s jelentőségük nem mérhető a gőzgép, vonat, elektromosság, vagy a vegyi ipar nagy fölfedezéséhez. A kapitalizmus vérkeringésének a fölfedezések voltak a szisztolái s ezek a szisztolék kámaradtak.

Hogy keletkezett a kapitalista jólét? Egy Siemens vállalkozott rá, hogy az elektromosságot kihasználja; elhitette, hogy a vállalkozás bő zsákmánnyal fog járni s a hitelezők vagy inkább hívők összeadták a vállalkozáshoz szükséges összeget: a tőkét. A befektetés rengeteg munkást foglalkoztatott, a munkások megfelelő bért kaptak, az üzletek megteltek. Az emberekben megvolt a hajlam új igényekre s a vállalkozás épp ezekre az igényekre számított. Az investálás, (az, hogy az emberek odadobták a vállalkozásba a pénzüket) biztosította a sikert. A kapitalista jólét a hitből fakadt. A pénzben kifejezett hitet: a hitelt nemcsak a vállalkozó, de a társadalom is arra fordította, hogy a vállalkozást segítse. Vállalkozó és fogyasztó egymással versenyezve növelték egymás étvágyát és egymás vállalkozó kedvét. A túlméretezést egészséges krachok csapolták le. Befektetési konjunktúra és túltermelési krach: ez a kapitalizmus üteme.

Ebben az ütemben persze van valami valószínűtlen s az egész korban valami lakodalmian kivételes. Az emberiség elé mindennap egy fogással többet tesznek s neki egyre több szájjal és tágabb torokkal kell zabálnia: ezt kívánja a kapitalizmus dinamikája. Azonban úgy látszik, az emberi étvágy még évszázadokig birta volna ezt a tempót, (a kapitalizmus legalább is úgy mutatja, hogy az igények irányában korlátlanul rontható állatfaj vagyunk), a baj

nem csömör alakjában jelentkezett, hanem mint a szakácslelemény csődje; nincs több új fogás, Amerikát megszálltuk és felszámtottuk, legfőleg néhány fűszerszigetre tűzhetjük ki a lobogót. A kapitalizmus hódító kora véget ért, megkezdődik a kései kapitalizmus: a tisztartók, az alkirályok kora.

A kapitalizmus eleme a szabad verseny volt; mindenki ott veti meg a lábát, ahol tudja s azzal eteti meg zsákmányát, aki hajlandó megvenni. Mihelyt azonban nincs új inger a vállalkozó kedv számára, nem marad más verseny, mint küzdeni a meglevő étvágyért. Mire kell vezetnie ennek a versenynek? Áresésre, csődre, a legkevesebbet kérő pirrhusi diadalára. Hogy védekezzenek ez ellen a vállalkozók? Paktumokkal. Föl kell osztaniok egymás közt az emberek étvágyát. Ezt jelentik a kartelek. Kartel és szabadverseny: fából vaskarika. A kartelben a kapitalizmus fölalta önmagát s míg eddig az újból élt, most a régít akarja biztosítani. Tudjuk, mennyi fogy, megszabjuk, ki mennyit termelhet. Hol pezseg itt a kapitalista vér? Hogy lehet a jövedelmet fokozni? A jövedelem fokozásának egy módja van: nem a terjeszkedés a vállalatban, hanem a megtakarítás a munkán; a racionalizálás. S a racionalizálás, mint befektetés az utolsó nagy kapitalista szivverés, persze már kapkodó, kihagyó; hiszen árt a munkásnak, aki a fogyasztó is s így közvetve magának a vállalkozónak.

A kapitalizmus a kartelek uralmával bürokratizálódik. Az egyénileg érdekelt vállalkozó helyébe a különféle igazgatók, ellenőrző bizottságok lépnek. A vállalatot nem az anyagiakhoz, hanem a számoláshoz értő emberek kormányozzák; a vér helyét a szellem foglalja el, a vállalkozó helyét a hivatalnok. Fokozza ezt a bürokratizálódást a tőke rejtélyes szerepe ebben a kései kapitalizmusban. A tőke hajdan a vállalkozónak és hitelezőinek pénze volt s a pénzen vett mozgó gépek. A részvénytársaság bevezetésével ez a tőke egyre személytelenebb lett s a részvényesek kiszorításával egész eltűnt a felhők közé. A vállalatnak nincsenek tulajdonosai, csak intézői; maga a vállalat forog-pörög a számok kacsalábján, mint egy mesebeli vár. A kapitalizmusnak a bürokrácia lesz a lelke és a kamatélvezője: a végcél többé nem a vállalat, hanem az évjáradék.

Major domusoknak nevezi Fried a kései kapitalizmus vezéreit. A major domusok az elsatnyult frankkirályok, a különféle Pipinek első házicselédjei voltak, akik később a koronát is a maguk fejére tették. Az első nagy kapitalista nemzedék örökét is ilyen Pipinek vették át, akiknek az első hivatalnok, a megbízható szolga, a Generáldirektor egyre jobban a nyakukra nőtt. Nem is annyira képmutató szivósságuk emeli fel őket, mint a kor szelleme. A kettős könyvvitel könyvelőt kíván s a kései kapitalizmus a kettős könyvvitel diktatúrája.

Mi a szerepe e kései kapitalista rendben a szociáldemokráciának? Többször hangoztattam, hogy két ember, attól, hogy egymást gyalázza, még hasonlíthat egymáshoz. Kapitalizmus és szocializmus: az egymást fojtogató ikrek, egymás kiegészítői és töltőköreik. Fried pompás érveléssel mutatja ki, hogy ez a mimelt fojtogató, hogy válik testvéri ölelkezéssé. Miből született a szocializmus? A korai kapitalizmus hatalmas embertömeget toboroz egy-egy energia kihasználására. Azokat, akik egy ilyen felhágó konjunktúrába belekerülnek, aránylag elég jól ellátja, már csak azért is, hogy fogyasztói legyenek. Akik azonban nem elég gyors csillangóju véglények s nem tudnak egy konjunktúra áramába belesodródni, hanem ott tapadnak a halálra ítélt iparágban, földönfutókká lesznek. (Takácsok, géprombólók). Megkezdődik a mozgékony kiválasztása. Viszont a kapitalizmus investálásai is mindig túlzottak s a krach, a visszaépítés egy csomó munkást szélnek szalaszt. Mivel az állam visszahúzódott a gazdasági élettől; a munkások ellátatlanok és védtelenek. A kapitalizmus jólét és nyomor mélyebb hullámlásán táncoltatja a munkást, igényeket ébreszt benne s bizonytalanná teszi a helyzetét. Ugyanekkor azonban ébreszt benne s bizonytalanná teszi helyzetét. Ugyanekkor azonban a demokrácia, melyet a kapitalizmus a maga kényelmesebb mozgására csinált, a munkásnak is megengedi a szervezkedést. Ez a szervezkedés elvben mereven antikapitalista. Amire az egyik azt mondja: igen, a másik azt mondja: nem. A magántulajdon szentség, — vallja a kapitalizmus. A magántulajdon rablás, — vallja a szocializmus. Szabad verseny, — kiáltja a vállalkozó; államgazdaság, — feleli a munkás. Fehér és fekete, azonban néha közelebbi rokonok, mint sárga és zöld. Két szám előjele különbözhet, abszolút értékük azonban még azonos marad. Akár rablás, akár szentség a tulajdon, még mindig az élet legfontosabb tényezője. A szocialista, aki gyűlöli kora gazdasági rendjét, e gazdasági rend előítéleteivel gondolkodik. Morál és indulat szemben állnak; az értékrendszer azonban ugyanaz, a munkás fogalma a földi és mennyei javakról azonos a vállalkozóéval.

A szocializmust a kereszténységhez szokták hasonlítani. Szocializmus és kereszténység közt épp az a lényeges különbség, hogy a kereszténység új értékrendszert állít a meglevővel szemben: szellemi az anyaggal, mennyei a földivel, míg a szocializmus ellenfele értékrendszerét veszi át ellenkező jellel s épp ez a közös értékrendszer biztosítja a gyűlölet alatt a tizenkilencedik század mély emberi egységét. Ez a magyarázata annak is, hogy a szakszervezetek fejlődése párhuzamos a kartelekével s a kifejlett szakszervezet a kifejlett kartel viaszlenyomata. Mind a kettő hivatali masina, szorosan egymásba illő fogaskerekekkel s mind a kettő egyre függetlenebb az anonim tömegtől, melyet képvisel:

a kapitalizmus a részvényesektől, a szociáldemokrata párt a munkásoktól. A szociáldemokratát az országos listával épügy kizárták a beleszólásból, mint a részvényest a vállalat irányításából. Egy ember a pártban épp annyit jelent, mint egy részvény a vállalatban: anyag a számok részére, aranyfedezet a bürokráciának. Értethető, hogy a kétféle bürokrácia mind mélyebben kapaszkodik egymásba s megszületik a történelmi paradoxon: a kapitalista államot fenntartó szocializmus. A tizenkilencedik század szelleme védi a tizenkilencedik század szervezeteit.

A kétféle bürokrácia közt a kiegyenlítő szerepet egy harmadik bürokrácia játssza, az állam. Az állam a múlt század derekán teljesen visszavonult a gazdasági élettől s áldását adta a szabad iparra, szabad kereskedelemre és szabad fogyasztóra. A hetvenes évektől azonban megínt gyakorolnia kell ellenőrző szerepét s ő maga is, mint vállalkozó lép fel (pósta, vasut). A krachok és a munkásság mozgalma rákényszeríti az ipar és a munkás védelmére. Minél merevebbé válik a kapitalizmus s minél szervezettebb a munkásság, annál többször veszik igénybe az államot. Az állam két főfeladata az iparnak megrendeléseket, szubvenciókat adni s a munkanélkülieket segélyezni. A munkásság és a tőke egyaránt az államba kapaszkodik, szükségük van erre az óriási pumpkasszára, viszont az állam mind mélyebbre nyúl a gazdasági életbe; a két fogaskerek mellé odailleszkedik a harmadik s a három bürokrácia a parlamentarizmus bonyolult gépezetében összeforrva igazi irányítás nélkül, az órakerek végzetes törvénye szerint forog egymással szemben, míg az egész gépezet le nem jár.

Hogy a három bürokrácia államformájának robbannia kell, bebizonyították a háboru utáni gazdasági krízisek. Egy lépszertlen beosztott társadalmat elkormányozhatnak a mandarinok, egy végzetesen áramló világban neveltségessé válnak. Fried szerint a háboru utáni válságok lényegben különböznek a háboru előttiektől: azok a növekedés válságai voltak, ezek öregkori működési zavarok. A kapitalizmus ifju és aggkora közt a háboru meggyorsította az átmenetet; a kapitalizmus, mint sok frontharcos, egy éjszaka megöszült, de ez a hirtelen megöregedés csak szemléletesebbé teszi ifjuság és öregkor válságai közt a különbséget.

Milyenek voltak a fejlődő kapitalizmus válságai? A túlinvesztálás, a túlméretezett vállalat összeroppant, a túlfeszített hitel menekülni kezdett, az ár esett, munkásokat kellett elbocsájtani. Az üresés s egy új találmányt követő új vállalkozás átszervezése azonban a gazdasági életet a mélyponton s a növő kapitalizmus lassan belenőtt a túlzott keretekbe is, mint kamasz a két számmal nagyobb cipőbe. A krach a fejlődés biztosító szerepe volt, egyetlen végzetes szerepe, hogy a középosztály vagyonát felőrölte.

Milyen volt ezzel szemben az első háboru utáni krízis, az

1920-as? Hogy megérthessük, tudnunk kell, hogy a kapitalizmusnak az értékesíthető találmányokon kívül még egy előfeltétele volt. Az ipar a világ igen kis részére, Nyugateurópára és Keletamerikára szorítkozott. Az ő világ ontotta a nyersanyagot s a kapitalista világ, az „Atlanti gyár” szállította az árut; a nyersanyagtermő országok örültek, ha az árukat nyersanyaggal meg tudták venni. A kapitalizmus tehát két irányban is átmeneti kor: meg kellett merevednie, mielőtt az alvó energiákat sorban fölébresztette s szét kellett robbannia, mielőtt az egész kereskedelemmel összekapcsolt világon elterjedt. A háború, ez a szédületes túlmegbizatás, nagy alkalom volt a kapitalizmus elterjedésére. A nyersanyagtermő országokból a háború szinte előszívta az ipart, az idegen áru versenye megszűnt, a nyersanyagnak szédületes ára nő, a maximális export és minimális import világában a nyersanyagtermő államok iparosító törekvései könnyen megvalósulhattak. Japán, Délamerika, Újzéland, az Egyesült Államok nyugati részei eliparosodnak, tiszta nyersanyagtermő ország alig van többé. A régi kapitalista világgal szembenálló új kapitalista világ nem tud annyi árut fölvenni, mint amennyi nyersterményt el szeretne adni. A háborúból átszervezkedő európai ipar nem talál az áruinak piacot s így nyersanyagot sem vásárolhat. A tengerentúl dagad a termék. Európában éheznek az emberek.

A túlméretezés válságai után így köszönt be 1920-ban az első leépítő válság. A rendszer kerekai iszonyuan csikorognak s érezhető, hogy a gépészek a bevált olajhoz folyamodnak. Elindul Amerikából Európába a hitel. Amerikának nem kell az európai áru, viszont a háború alatt Európa Amerika adósa lett: két ok arra, hogy Európa ne vehesse meg az Európában felhalmozódott nyersanyagot. Viszont a nyersanyag dagad: újabb ok, hogy Amerika friss kölcsönt tukmáljon Európára, melyen nyersanyagát is megveszi s haditartozását is törlesztheti. A kora kapitalizmusban a hitelező azért hitelezett, mert hitt a vállalkozásban, ma kényszerűségből, hogy amit termel, a saját pénzén megvegyék tőle. Az Európába özönlő hitel óriási, nemcsak törlesztésre és a nyersanyag-számla fedezésére elég, hanem befektetésre is futja. Az ember a levágott karját is maga elé kapja, ha megütik; a kapitalista akkor is invesztál, ha az invesztálásnak nincs értelme, Mibe öli például pénzét a pénzhez jutott Németország? A racionalizálásba. Túlfejleszti a gyárait, melyek mielőtt a racionalizálási konjunktura megszűnt s még kevesebb munkára lesz szükségük, mind elébb, föltétlen megállnak. Ez az ipar csak addig működik, míg épít s addig fog építeni, amíg a hitel tömi. Mielőtt az amerikai pénz megfordul, a racionalizálásnak vége, kezdődik a kamatfizetés, az álló gépek kamatjának a fizetése; a felpuffadt iparnak nincs piaca s a munkáselbocsátásokkal egyre kisebb piaca lesz.

Ez következett be 1929-ben. Ugyanebben az évben óriási gazdasági csapás: rekordtermés! Az ipar raktárai tömve, Európa gépekbe építette a hitelét, törleszteniie kell s ha a nyersanyagot nem tudja megfizetni, a friss üzemek leállnak s a munkanélküliség nő.

Mi segíthetne itt? Ha a nyersanyag ára addig esne, míg nemcsak Csikágóban, hanem Berlinben is meg lehetne venni. Azonban itt lép közbe a mi három bürokráciánk, ez a nagyszerű gépezet, melynek az a hivatása, hogy az árakat akkor is magasan tartsa, mikor a gazdasági élet áreséssel akar a nyomorgókon könnyíteni. A kartel védi a vállalat fix kiadásait; a szakszervezet a munkabért; az állam az adót. A kartel kiszámítja az álló és mozgó gépekbe beleölt összeget, a bürokrácia megint belekerül egy összegbe, az „ár“ akkora lesz, hogy e két fix kiadást fedezhesse. A szakszervezet, melynek forradalmisága a bérharcra zsugorodott, nem enged a bérből, az árnak olyannak kell lenni, hogy a bérek állandóságát is elbirja.

Az így keletkezett belföldi árat azonban egész fantasztikus védővámval kell megvédeni a külföld ellen. Erre jó a harmadik bürokrácia. S mivel a magas belföldi árakat, különösen Németországban kevesen tudják megfizetni, a kartelnek két árat kell megszabnia: egy belföldi igen magasat s egy külföldi igen alacsonyat. A német vas ára Németországban háromszor olyan nagy, mint Franciaországban. Ha még így se tudja a vállalat az álló gyár s a rozsdás gép kamatát fizetni, ráparancsol az államra s jön az ipartámogatás. Mit követel a parlamentben bennülő szakszervezet ezért az ipartámogatásért? Munkástámogatást: munkanélküli segélyt. Honnan szedi az állam ezt a sokféle segélyt? Adóból s kölcsönből. S mi a következménye az adónak? Hogy az emberek még kevésbé tudják a magas árat megfizetni s a belföldi piac csökkenése miatt még feljebb kell srófolni a belföldi árat. Az ipar leépit; a munkás földönfutó lesz; az állam eladósodik; az új kapitalista országokat pedig előnti a nyersanyagok özönvize.

Kérdés, hogy ezek a bajok, melyek a kapitalizmus szemszögéből hanyatlást, bomlást, megkövesedést jelentenek, nem sejtetik-e más oldalról egy új rendszer körvonalait? A társadalmak életében ritka a teljes halál, sokkal gyakoribb a metamorfozis; amíg az egyik forma halála, a másik születése már.

Fried azzal, hogy a kései kapitalizmus fejlődését gondolatban folytatja, két folyamatot jósol be: egyik a kartelek államok-sítása, a másik a világkereskedelem megszűnése: a nemzeti szeparáció.

A kapitalizmus ifjkorában minden vállalat szabadon szervezkedett és garázdálkodott, ez az ipar nomád korszaka. A kartelekben már a tervszerűség kényszere jelentkezik. Legalább egyes iparágakon belül fel kell osztani a munkát és a piacot, különben

legyilkolják egymást a vállalatok. Amint nő a nehézség, úgy dagad a kartel. Ma már azonban a kartelek vétkecs, öncélú szervezetek, szükség van egy kartelek fölötti kartelre, mely az egész gazdasági életen áttekint s a termelés kvótáit megszabja. Ez a kartel nem lehet más, mint az állam; az új gazdasági rend: a tervgazdaság. A kapitalista vállalatok épp oly természetesen torkolnak az államba, mint a folyók a tengerbe. Ha a nyomornak olyan türelme volna, mint a vezérigazgatónak, előbb-utóbb a kapitalizmus maga is szocializálná magát.

Jóval meglepőbb Fried másik jóslata, hogy a világkereskedelem megszűnik s a zárt földterületek megint szeparálódnak. Bár a kapitalizmus ellenségei voltunk, örültünk, hogy a népek élete szorosabbra fűződik, lelkesedtünk a nagy nemzetközi gondolatokért, még a népszövetségért is. Azonban különös paradox jelenség folyt le itt is. Amikor a bűnös gondolatokból kíváncsi gondolatok váltak, elvesztették értelmüket. Amikor a nemzeti kormányok összeharátkoztak a nemzetközi kereskedelem gondolatával, a világkereskedelem jóformán meg is szűnt; ott tartunk, hogy világkereskedelemtől beszélni legalább is túlzás.

Fried gondolatmenete talán itt a legeredetibb. Az új kapitalista államok önállósnak. Oroszország leszakad, a hatalmas védvámok megbénítják a kereskedelmet: a kapitalizmus szempontjából ez a gépezet szörnyű üzemzavara, másfelől azonban már egy új rendszer is. Világkereskedelemre addig van szükség, míg az egész földterület egyetlen gazdasági egység, azaz az elsőrangú ipari és mezőgazdasági cikkek csak egy nagy, világrészek közti forgalomban kerülhetnek el mindenhová. Mihelyt a világ nem egy, hanem tíz, husz vagy harminc gazdasági területre szakad, melyek közül nagyjából mindegyik önálló s csak néhány egzotikus cikk az, amit máshonnan kell beszerezni: a világkereskedelem oda zsugorodik, ahol kétszáz év előtt volt, elefántcsontot hozunk Indiából, fűszert Kubából, esetleg salétromot Chiléből.

Azzal, hogy az új kapitalista államok ipart csináltak maguknak, ezeknek az önálló területeknek a bezáródása megindult. Oroszország, az idő előtti forradalmi kikapcsolódást rettenetes nyomorral fizette meg (4,000.000 halott a Volgánál), de mihelyt óriási erőfeszítéssel bepótolta iparát s szeparálódott, Európa egyetlen rendezett állama lett. Az őskapitalista államok védvám-tusáiból is nagy önálló gazdasági területek bontakoznak ki. Mivel kivinni nem lehet, minden állam vagy államszövetség gazdasági élete arányos fejlesztésére törekszik, arról, amit nem tud előállítani, inkább lemond, hogy a mérleget ne rontsa. Mint Gandhiék, bizonyos fokig minden nép uszónadrágban kezd járni. A döntő ezó Németországtól várható. Ha Németország is kilép a világkereskedelemtől egybefűzött országok sorából s áttér a tervgazda-

ságra, amire minden oka megvan, a folyamat megállíthatatlan, a szabadkereskedelem torz formái az Atlanti Óceán északi partvidékére szorulnak, az őskapitalista államok elvesztik gyarmataikat, Anglia elszegényedik. A rendszer, mely fölemelte, el is súlyosítja őket, míg az új rendszer más nemzeteket emel magasra. Fried szerint a kibontakozó gazdasági egységek Oroszországon kívül 1. a Balti államok, 2. Skandinávia, Hollandia, Belgium, 3. a legfontosabb: Középeurópa, melyben Németország záródna az öt kiegészítő mezőgazdasági területtel, a Duna-államokkal egy gazdasági egységbe.

Kapitalista szempontból a világ cserepeire törik. A tervgazdaság szempontjából egy zavaros, örvénylő világ kikristályosodik, megnyugszik. A gazdasági élet, mely a tizenkilencedik század mindent szabályozó jelensége volt, háttérbe szorul: ami tartalom volt, keret lesz, akár a hűbériség korában, mikor a gazdasági élet állandósága lélek és hóbort fénytűzéseire hagyott szabad teret.

Minket, akik jórészt a tizenkilencedik század eszméiben nevelkedtünk, ebben a panorámában ép az döbrent meg, amit Fried elképzelhetetlennek tart: a nagy, teljesen önállósult nemzetek egymás mellett. Milyen lélekkel néznek ezek egymásra? Mint Kína és India a közöny Himaláján át. Vagy mint vadállatok, felelőtlenül rablódúhúh. A kultúra szép anyagcseréjével kell megfizetnünk érte, hogy egy áramló korból a nyugodt existenciák korába léphetünk. Különös paradoxon: a tervgazdaság rendszerének, melyet nemzetközinek tekintettünk, lényege a nacionalizmus. Azzal, hogy függetleníti egymástól az emberiség részeit, el is különíti. Kikapcsolja a világot átfogó gazdasági kényszereket s ezzel elszabadítja a helyi szellemet. Milyen lesz ez a helyi szellem; ez az új nacionalizmus? Dühödt, fájgóg vagy ez a kor is megtalálja a nemzetek fölött álló szellemi gyámat, mint a feudalizmus a pápaságot.

A gazdasági élet bizonyos utakat elzár, másokat megnyit. A választás végül is az emberen áll. Nézzük, milyennek látja Fried a kapitalista összeomlás nagy robajából füstös fejét fölűtő embert.

A kapitalizmus legnagyobb bűne Fried szemében, ami a mienkben is, hogy a társadalmat tömeggé súlyosította. Fried statisztikája bámulatosan részletes és szemléletes s iszonyu mélyre reped benne a szakadék, mely a mammutvagyonot a vagyontalanságtól elválasztja. A kapitalizmus krachjai mindig a közepén fekvő réteget, a kisvagyonot őrölték; a kapitalizmus fejedelmei kiláboltak a bajból, a részvényesek fillérei azonban elusztak. Az elvesztésben a vállalkozó vagyona nőtt, a krachban a kisértő vagyona veszett el. Ami megmaradt, elvitte az infláció, de magán a nagyiparon belül is megkezdődött a kiválogatódás. Aki nem szer-

vezekedett idejében kartelbe, tönkrement. A válságok lerázták a magukra hagyott vállalatokat s megerősítették a szövetkezeteket. Így a vagyon egyre följebb vándorolt, egyre kevesebb ember kezébe, akik parkjaikba zárkózva elszigetelt életet élnek s autóikban suhannak el a plebs fölött. Ma Németországban négyszáz embernek ugyanannyi jövedelme van, mint két és fél milliónak s hetvenezernél több vagyonra, mint hatvankétfőmilliónak. Már nem is felsőbb tizezrekről csak felsőbb százakról lehet beszélni. S ki ez a felsőbb egy-két száz? Néhány befolyástalan nagybirtokoson kívül: a kapitalista vállalkozók utódai, meggazdagodott major domusok, pénzspekulánsok: csaknem valamennyi aggastyán. Az első kapitalista nemzedék tagjaiból egyrésztük abban különbözik, hogy őlükbe hullott a vagyon, a másik, hogy nem vállalkozói, hanem szolgai, vagy szélhámos erényekkel szerezték. Ezek az emberek a bizalmatlan aggastyánok elszántságával képviselik a kései kapitalizmus két főerényét: a tehetetlenséget és a kiméletlenséget. Ezekkel az elszánt aggastyánokkal áll szemben a német nép három rétege: a független középosztály, a függő középosztály és a tömeg.

A független középosztály, valamikor a németiség gerince, csaknem teljesen megsemmisült. A szabad pályák (orvos, ügyvéd, stb.) függővé váltak, a kis vállalkozót elnyelte a kartel. Ami tartja magát valahogy: a kvalitatív ipar. Jellemző az a szeretet, mellyel Fried a kvalitatív ipar mestereit nézi. Mi a különbség tömeg és minőségipar közt? Az egyik azt mondja: a harisnya ára nem lehet több két márkánál, úgy állítom elő, hogy két márka legyen. A másik előállít egy kitűnő selyemharisnyát, aztán kiszámítja az árát.

A tömegiparban a vállalkozó eltűnik a számok és hozzáértés fellegrárában. A kvalitatív iparnál a vállalat nem lehet nagyobb annál a körnél, melyet a vállalkozó áttekinthet s személyes munkájával irányítani tud. A kvalitatív vállalat nagyobb fajta műhely; a vállalkozó a régi mesterek szorongatott utóda a felpuffadt tömegtermelésben. Németországban ez az ipar, akárhogy fojtogatják, él. A német alaposságnak, munkának a nagy amerikanizmus hullámaiban ezek a szigetei s mihelyt a nagy özönvíz, a kapitalizmus, elvonult, meglesz a hivatása a német ipar átszineződésében. Mig a tizenkilencedik század kapitalista szellemű szocializmusának eszébe sem jut a tömegtermelési elv jogosságában kételkedni s természetesnek tartja, hogy egy ország minden lakosa ugyanabban a nadrágban járjon, a Fried szocializmusa, melyet a minőség forradalma fűt, noha a tömegekért küzd, a tömegekben lappangó egyéni változatokat, az „emberi minőség”-et akarja termelésben és életben felszabadítani.

Az egész társadalmi erjedés igazi fermentje azonban a függő középosztály. Mig a független középosztály elolvadt s a tömegek arányszáma is csökkent, a függő középosztály, a szellemi prole-

táriátus, hihetetlenül megszorodott. Az egyetemek és akadémiák gyártják a művelt embert, a háromféle bürokrácia kiosztja számára a munkát. Az egyetemen művelt emberré képezik őket, bizonytalan eszellemi szomjusággal, a hivatal beállítja őket a mozgó láncba, gépkereknek. Az a munka, melyet ma az orvos, vegyész, ügyvéd végez, semmivel sem magasabbrendű, mint az uccaseprőé vagy a gyári munkásé. A hivatal szemében a diploma képesítés; a művelt alkalmazottban azonban eszme, érdeklődés, jogcím a nemesebb munkára. A munkából azonban kivesszett a minőség: csak tömegmunkát szabad végezni; tizenkét évi tanulmány után beledobnak egy munkakörbe, melyet félóra alatt kiismerhettél volna. Senkisé kíváncsi rá, hogy ki vagy és mit tudsz. Az egyetlen kérdés, amit rádszegeztek: a mennyi. Mennyi képesítés és mennyi munka. Az előmenetelnek egy faja marad meg: a hivatali. S ennek egy feltétele, kartelnél, szakszervezetben, államnál: a szolgálatteljesítés. Légy műveletlen s öld ki az egyéniségedet. Az Egyetem: az olvasmány, az emberhez méltó munka jogcíme azonban ott erjed a szellemi mozgó lánc munkásaiban s a nyugtalanlkodó tanultság a három bürokrácia kovászában.

Elszigetelt ez a nyugtalanság? A szellemi proletáriátus magánügye? — Fried szerint, amit a megalázott szellemi munkás érez, ott erjed a tömegben is. A nép műveltsége nő, munkája azonban egyre alacsonyabb rangúvá válik. A munka nemcsak teher, de megaláztatás is. Fried szerint Németországban egyre mélyebbre hatol a megalázott egyéniség tiltakozása a tömegkultura ellen. Marxista barátaimmal vitatkozva gyakran mondtam, hogy akár az amerikanizmus eszi meg a világot, akár a szocializmus, az una-lom, amely mindkét rendszer lényege, olyan reakciót fog felkavarni, amilyenre a kereszténységen kívül nincs példa a történelemben. Németországban ez a reakció, úgy látszik, nem várja meg a tizenkilencedik századi szocializmus győzelmét.

Németh László



Költő és a vak varjucska

Csip-csip-csóka, vak varjucska.
tudom hogy egy kicsit furcsa
varju-vakság dicsérete;
azért mégis vigasztalódj,
zord ez a táj és valahogy
a költőnek sincs élete:
üldögdél az uti porba'
mint a kóró ettíporva.

A költő-sor bizony rossz sor,
számár-tövis, ördög-bocskor
a kenyere s fizetsége.
Nyugodj meg hát vak gavallér:
a költő-díj véres tallér,
véres tallér, mely nem ragyog.
Megdőlj, egyet felhajítok
s ha lehuul olvasd le róla

vajjon mely nép fia vagyok,
tépett társam, csipi-csóka.

Fekete Lajos

Az uccasarkon állsz

Zöld fényű reflektor kutató szemed
és gyújtópontjában házak fekszenek

Házak, amelyeknek keresztmetszete
most azt vetíti, hogy egész élete

egy pamlag, mosdótál és rőt lámpafény,
amely csak pár percre gyullad fel szegény.

Nő! Éjbekémlő vad. Ez a te korod,
szélnél sebesebb autómobilok

jelzik futásd. Vad fények jeleznek
s a fényjelektől megvakulnak ezek.

míg te kutatva az uccasarkon állsz
és egy zöldfényű reflektort dirlgálsz.

Fekete Lajos

Korunk Arszpoétikája

Költő mondj igazat, mert a hazug szavát
Szóban, írásban régtől nem hiszik.
A kisdedet még keresztelni se viszik
Már vérét veszik s megvizsgálják a dadát.
Költő igazat szólj, mert bélpoklosok vagyunk
Egymás fekélyeit irtózáttal félők
Borús sejtelemmel osztályoz az agyunk
Félistenek, férgek, kimultak és élők.
Költő csak igazat — Mát és tegnapot
Forgó színpadunkon megmutathatod
Ha művész vagy — könnyen elhiteted
Igér-e Holnapot váteszi ihleted.
Költő, ne hazudj — szép lehet a forma
Csillogó diszletek, Asszony a vers teste
Káprázatos látvány a szellemi torna,
De amit elmondasz, valóság vértetse.
Költő igazat szólj, mert rajtafognak,
Hogy szántsándékkal ferdítesz valót.
A nép haragja jut a hazugoknak,
Selyem helyett kapsz kendernyakravalót.
Költő — új időknek harsonája lettél,
Rendeltetésedről meg ne feledkezzél.
Százzezerek szólnak általad,
Költő — valótlan irnod nem szabad.

CZAKÓ TIBOR

Az élet és a halál békéje

Igazi béke a kettő közül csak az első, a második csupán újabb, fájdalmasabb, borzalmasabb harc kezdete. Semmivel alá nem támasztott, majdnem azt mondanánk: babonás hiedelem, hogy a halál magában véve már nyugalmat, békességet jelentene. Egy holttest bizonyára nem kapálódzik, verekszik már, ám erei fel-pattannak, addig szilárd szervei folyni kezdenek, testében keresztül-kasul birokra kelnek széthulló szövetei, sejtjei meg a köztük azonnal miriádszámra föllépő bomlasztó szervezetek az egészen kis rothadási bacillusoktól kezdve az egészen nagy férgekig. Jaj annak a még élő, egészséges embernek, aki ebbe a harcba belekeveredik, akinek szervezetébe annak legjellemzőbb termékéből, a hullaméregből egy bármily kis mennyisége utat talál!

Nem a halálban van béke, hanem az életben — addig, amig minden szerv összhangzóan működik, mindegyik megteszi mind-egyiknek azt a szolgálatot, mely nélkül az nem élhet, viszont maga is megkapja mindegyiktől a vért, hormont, védelmet, lökemet, ingert, mely saját továbbműködéséhez szükséges. Ha ez minden szerv részéről mindegyik számára a maga rendjén, megtörténik, ha semmiféle betegség, sérülés nem állítja harcba egymás ellen testszöveteinket, — akkor egyáltalában nem is érezzük, hogy szerveink vannak tisztán látó, észlelő, élvező angyalokként érezzük magunkat a világban, — ekkor van csak igazán békességünk.

A testi békességnek ez az állapota ugyan csak az össz-szervezet, az egyén számára létezik föltétlenül, csak ennek van az az érzése, mintha minden tagja, szerve, szövete, sejtje tökéletes engedékenységgel szolgálná minden kényét, kívánságát. Valaképpen ugyan ez az érzés is csalódás: mindegyikünk tapasztalásból tudja, hogy mégsem tehet mindent önmagával sem, mindenféle megmozdulásának, ténykedésének határai vannak, melyeknek túllépése azonnal fájdalmat okoz, esetleg még sokkal messzebbmenő bajokat hoz.

Már az egyes szervek, testszövetek, sejtek az össz-szervezet legbékésebb nyugalmi állapotában is küzdenek egymással, ellenállást fejtenek ki egymással szemben, mely ellenállás éppenolyan szükséges az élet továbbfolyásához, tehát az össz-szer-

vezet békéjéhez, mint a kölcsönös engedés, támogatás. Jaj annak az embernek, akinek valamely szerve akár az egyik, akár a másik irányban nem teljesíti kötelességét. Akinek például mellkasa nem enged a tüdő nyomásának, mikor ez a beszívott levegő felvételére kitágul. Vagy akinek vérédenyfalai egy vérhullám nyomása alatt szétnyílnak. Akinek mája keményedni, nagyobbodni kezd, viszont gyomra, szíve, tüdeje nem képes az így megnőtt májjal szemben olyan nyomást kifejteni, hogy maguk is még megőrizték a rendes továbbműködéshez szükséges teret. Az ilyen ellenálláshiányt, egyes szervek „harciatlanság”-át csak hamar megsínyli az össz-szervezetten keresztül maga az először támadni, zsarnokoskodni látszott szerv is.

Vannak olyan esetek is, midőn egyes szervek vagy szövetek látszólag egyenesen szervezet-ellenes magatartása menti meg a szervezetet a különben szinte bizonyos pusztulástól. Így midőn egy sebesülés helyén a vér megalvad. Midőn az agy, a szív bizonyos támadások esetén a minimumra szállítják le tevékenységüket és ezáltal olyan eszméletlen állapotot idéznek elő, mely alatt a rendes tevékenység legnagyobb részétől mentesített szervezet csodálatos gyógyuló és helyreálló erőmennyiséget gyűjthet fel. Midőn ellenkezően némely idegen elemek, kóros paránszervezetek betolakodása esetén magukban kínos és aggálykeltő gyulladások vagy általános lázak siettetik a még veszedelmesebb kórokozó kiküszöbölését.

Ami az egyes emberi testre áll, ugyanez érvényes az összes élő emberi testek és lelkek nagy közösségére: az emberiségre is. Ennek megállapításával egyáltalában nem esünk az ugynevezett szerves társadalmi elméletek képviselőinek túlzásába, akik a nemzetekben, foglalkozási osztályokban egyenesen a testrészeknek megfelelő szerveket véltek felismerhetni.

A nemzetek, osztályok és egyéb csoportok másként szervei a nagy emberiségnek, de azért mégis valódi szervei. Egyik sem élhet a többiek segítsége vagy mondjuk inkább hatása nélkül — legalább úgy, amint él. Hogy azért az emberiség összetétele látszat szerint legalább nem olyan állandó, mint például egy kifejlődött emberi testé, hogy benne még rövid történelmi áttekintésünk ideje alatt is szinte beláthatatlan számú népek, nemzetek, osztályok, állami és társadalmi közületek váltakoztak kaleidoszkópszerűen különböző elrendezésben, — ez nem szünteti meg azt az alapvető tényt, hogy az egyes adott időkben mindig bizonyos éppen meglevő ilyen „szervek” alakították ki az emberiség életét és tették lehetségessé annak olyan további fejlődését, melyet mi ma élők, bármennyi mindent bírálunk is, nagyjában mégis megelégedéssel állapítunk meg.

Nos, „az emberiség-szervek”-nek mindig éppenolyan kölcsön-

hatása volt megállapítható, mint akármelyik egyes test szervejének. Eppenúgy tartották, segítették, táplálták, irányozták egymást a különféle emberi csoportok, mint akár Menenius Agrippa meséjében a gyomor és a tagok. De éppenúgy ellentálltak egymás túlságos követeléseinek, terjeszkedésének, nyomásának is. Hogy e közben elég gyakran fordultak elő az életre kedvező egyensúly megzavarásai, egyes szervek túlságos növekedése, vagy túlhevés működése, — tehát miként az egyes testeknél betegségek, lázak, úgy az emberiségben forradalmak, háborúk, — ez, úgy látszik, a fejlődésnek, majd a hanyatlásnak egészen el nem kerülhető kísérő jelensége, mindenféle, még a legfinomabban kialakult szervezet eredeti tökéletlenségének következménye.

Persze, ami egészen el nem kerülhető, az esetleg még mindig enyhíthető. Egyrészt az orvosi, másrészt a politikai tudomány immár évezredek óta keresi és nem egy esetben találja is meg módját annak, hogy a szervek megzavarással fenyegetett egyensúlyát helyreállítsák. E közben olykor, kivált kialakulásuk első idejében, csodatételekre vállalkoztak; egy-egy varázsigével akartak eltávolítani súlyos betegségeket, egy-egy béke- és türelmeszónoklattal megszüntetni már kitört háborúkat, forradalmakat. A feladatok és eszközök tisztább megismerése azután mindinkább a megelőzésre, a szervezeti egyensúly zavarainak eleve megakadályoztatására utalta mind az emberek, mind pedig az emberiség orvosait.

Az értelmes orvos e végből mindent meg fog tenni, hogy kezeltje minden egyes szervét olyan erőssé, működőképesé és ellenállóvá tegye, amennyire ez a többi szervek összhangzó vele-működésének akadályozása nélkül csak lehetséges. Ha betegét májsugorodás fenyegeti, táplálni, erősíteni fogja a májat. De ha a máj viszont az előbb már felhozott példa szerint mértéktelenül duzzadni, növekedni kezd, bizonyára nem fogja a tüdőt, szívet puhítani, kisebbiteni, csak hogy a májnak több terjeszkedési teret biztosítson.

Persze a leglángeszűbb orvos sem nyúlhat bele istenként egy akár legegyszerűbb szervezet működésébe, jó ha megindíthat egy üdvös folyamatot, megakaszthat egy fenyegetőt; a teendő legnagyobb részét még mindig az illető test szerveinek, szöveteinek, sejtjeinek kell természetadta szerkezetük, készségük, hajlamoságuk szerint elvégezniük. A szervezetben, sejtekben van tulajdonképpen az a működő és ellenálló készség, mely az egész szervezet tevékenységét, sőt fennállását lehetségessé teszi.

A legtisztább látó emberiség-politikus, mondjuk: szociológus is csak irányelveket állíthat fel az emberiség összhangzatos, békés életének, fejlődésének érdekében, — az elvek megvalósítása, tehát az együttműködés, segítség és ellenállás adagolása és irányi-

tása már az emberiség szerveinek és sejtjeinek ,tehát az egyes államok vezetőinek és polgárainak dolga marad. Végeredményben mindig csak azoknak vélekedése, magatartása dönti el, hogy békében élhet és virágozhat-e a nagy szervezet, vagy háborúban, forradalmakban sodródhatik talán a végpusztulás felé.

Békét, csakis békét! — az egész emberiség számára valamennyiünknek kívánunk; mindegyikünk erejéhez képest teremtetünk is kell. De már az emberiségi élet egyes részleteiben éppoly kevésbé helyezkedhetünk a mindenáron nemharcolás mint a mindenáron csak küzdés álláspontjára.

Aki szomszédjára fegyverrel támad, hogy valamit elraboljon tőle, vagy egy sértést megtoroljon rajta, az súlyosan vét az egész társadalom békéje, tehát életlehetősége ellen. De szintúgy vét az is, aki, ha ilyen támadás éri, nem védekezik minden eszközzel, melyet a társadalom törvénye kezébe ad vagy csak megenged neki, mivel minden ellenállás nélkül sikerült támadás anarchikus, mondjuk: zsivány-szellem terjedésére vezet, amit az össztársadalomnak előbb-utóbb meg kell színylenie. Még a megtörtént súlyos sérelem utólagos megtorlás nélkül hagyása is ugyanezzel a kárhozatos hatással járhat. A keresztényi béke-tűrés és megbocsátás akkor alkalmazható, mikor a lelkeknek, még a támadó lelkének is olyan készsége van már, ha lappangva is jelen, mely mellett a bosszúról lemondás egy új üdvös egyetértésnek, együttműködésnek bevezetője lehet. Máskülönbén embertársainak, fajtájának ellensége az, aki magát és igazát meg nem védi, sérelmét meg nem torolja.

Egészen közel fekszik ennek a megállapításnak alkalmazása a nagy emberi közösségek, a népek, nemzetek ,osztályok egymás közti viszonyára. Bizonyára merénylője az emberiségnek, aki mértékvesztett kapzsiságból, uralomvágyból háborút, forradalmat idéz fel, mikor az emberiség békés együttműködése még sokáig folytathatné tovább a régi keretekben. De szintén merénylője az emberiségnek az, aki egyes ember-csoportokba lelki harc képtelenséget, beteges gyávaságot, önérzetlenséget akar becsepegtetni. Az ilyen hiába nevezi magát pacifistának, mégsem más, mint a nagy emberi szolidaritáson belül már egyszer nélkülözhetetlen szűkebb szolidaritások egyikének megbontója, az nem békét hoz a földre, hanem csak újabb, az általa elkerülni véltnél borzalmasabb harcokat, háborúk, forradalmak egész sorozatát.

Farkas Gelza

Őszi difirambus

Felhőket foszlat a szél az égen
a sötétkék mennyboltot sebesre égeti a hold,
orgonáznak a fák, levelük zizzenve száguld
sistereg és él ez az éjjel
roham a szél és érzed,
ahogy fák, lámpák és házak lengenek az éjszakában,
hintázik a föld és himbálódzik ez az éjszaka
s hintapalintát jár az ég is a csillagokkal.

Itt zúg az ős és lengeti sárgán a földet,
fonnyadó aszony gazdagult élete izzik benne,
csókjai karcossá forrtak s mély mámort kavarnak benned
titkolt könnyei befelé égne
s ilyenkor, ha csókolsz,
mámorod mélyebb s szemed alján
halvány gyűrűket érzel, ahogy a messzeségbe nézel,
benned tapos az ős s érett gyümölcsseit
lábad elé most garmadával szórja,
gyűjtsd a kincset, amely a halál felé száguld
s önmagát adva milliárd életet gyönyörrel táplál.

Hát itt zúg az ős és zúg az ének erről a gazdag ősről,
ám lelkesülten nem énekelhetsz,
véres fintor ég fölötted
s a fintor mögött a nagy gazdagságban milliók éhsége fájdul
milliók fájó arca az égbolt egyetlen széles képe
milliók tétlen tenyere a kitárt mező,
gazdag gerezdekem túl tétlen gépek rozsdásodnak
s tele kamrák szomszédságában összehúzódo gyomrok sajognak.
Csókok érett mustja mellett a szekszuális nyomor vinkója részegít
s rossz agyakban még rosszabb álmok lidércfénye világít
a földre nézel s látod a rettenetes fintort,
az égre nézel s fintor éget ebből a görbe tükörből is
s telt kádakban most a könnyek ujbora erjed.

Felhőket foszlat a szél az égen,
mély sebet éget a sötétkék mennyboltra a vándorló hold,
orgonázik a szél és mozognak a városok
mozognak a rétek és mozog a föld
és míg a világűr nyugodtan labdázik a csillagokkal,
őszi éjszakában megborzong és látja a közelgő telet
a nyomor.

Csuka Zoltán

Örökké jössz felém

Bennünk furcsa és multhatatlan szerelem
elnemalvó csóvjaja lángol,
Idők távolbanyuló hegyláncát
könnyedén lépi át,
s vergődő szívvvel huz el, akár a repülőgép.
Emberek és tájak fölött száguld,
mély öblök kigyóznak s tengerek tárulkoznak előtte.
Te csak jössz felém,
fényt szítál a hold és én távoli arcod
titkait tallóztatom,
ezredévek előtt valamelyik ősanyád mosolyából indultál
s azóta egyre jössz felém
arcodon mult és jövő titkos árnyai játszanak
s ha minden perccel örökké indulsz is tőlem,
el nem hagyhatasz soha.

Csuka Zoltán

Alkony

Fehérhaju nő és fehérhaju férfi, két régi ember ül a régi szobában. Kint, az akácós uccán, a kisváros fiatalsága korzózik, kint az uccán üdén zsi bong az élet, amelynek most ők ketten, csöndesen és megbékült szomorúsággal, eljátsszák az utolsó felvonását. Holnap előlről kezdik a darabot, de mások, tehetségesebbek, fiatalok...

Az esti szellő a nyitott ablakon át besodor egy elsárgult falevelet, amely a lábuk elé hull. A férfi halkán megszólal:

— Malvin, jön az ősz. Ez a levél a névjegye.

A nő csak néhány perc múlva válaszol rá:

— Jön az ősz... És én nemsokára meghalok...

Az utolsó szavak már köhögésbe fulnak.

— Malvin, maga megfázott — mondja aggodalmasan a férfi.
— Be kellene csukni az ablakot.

— Ne tegye, doktor ur. Nekem már úgy sem árthat. És olyan jól esik érezni a friss levegőt és hallani a kacagást, az ifjuság kacagását.

Ifjuság...

A hangja megint elcsuklik, amikor kimondja ezt a szót, amelyet olyan nehéz kimondani őszbeborult hajjal, a sir szélén... Előveszi apró, csipkés zsebkendőjét, hogy letörüljön két könnycseppet két kialvó szemből.

— Malvin, maga sir?... Miért sir?

— Ha az ember hetvenéves, doktor ur, mindenképpen elég oka van a sirásra... Miért sirok?... Nézze ezt a muzsikálóórát: ötven éve nem jár. Megállt életem legszebb percémél és én nem huztam fel többé, hogy az a perc soha el ne tűnjék. Meg akartam csinálni sajátmagamat. De nem sikerült. Ha meg is állítjuk az órát, az idő mégis tovább rohan...

Egy percre elhallgat. Azután kissé bátortalan hangon mondja:

— Péter...

A férfi összererezte. Ötven éve nem hallotta ezt a nevet, az ő nevét ebben a szobában. Már el sem tudja hinni, hogy ez neki szól.

— Péter... Ott a könyvszekrényben, krokodilbőr-kötésben, van egy könyv, a naplóm. Hozza ide kérem; mert én már nagyon

fáradt vagyok, alig tudnék felkelni... Ez az, köszönöm... Ha kedve van hozzá, most elolvashatja azt, amire ötven évvel ezelőtt olyan kíváncsi volt. Emlékszik rá? Azon az estén, amikor — a maga szavai szerint — szétpattant a szappanbuborék...

— Magyarul: amikor maga kikosarazott engem.

— ...azon az estén megigértem, hogy egyszer mindent meg fogok mondani. Most, úgy hiszem, itt az alkalom. Most bizonyára nem fog már fájni, ahogy akkor fájt volna... Itt van, ez a részlet, ami piros tintával van írva. Olvassa talán fennhangon, hogy én is halljam, még egyszer,...

A férfi reszkető kézzel és áhitattal, mint egy imádságos könyvet, átveszi a naplót és olvasni kezd. Lepergeti a filmet, amelynek felvételeit ötven évvel ezelőtt készítették.

*

1878, október 12.

Ezt a napot piros tintával írom, miként a naptárban is pirosan nyomják az ünnepeket. Mert ez a mai nap ünnep az életemben. Nem tudom még, örömmünnep vagy gyászünnep lesz-e belőle, de ez talán mellékes is most. (Ki lát a jövőbe? Ki látja utunk végét?...) A fontos az, hogy végre velem is történt valami és a hétköznapiság fölé sodorva én is érzem, hogy élek. Más szóval: szerelmes lettem.

A nagy esemény, ami ezt a változást előidézte, a nagy esemény: Egon főherceg látogatása a mi elhagyatott falunkban, amelyben szolgabírónál nagyobb ur eddig csak képen volt látható. És most egyszerre eljön egy valóságos főherceg, aki szép is, fiatal is... És nőtlen...

Diszhintók, ragyogó uniformisok, tüzes paripák, mozsarak dörgése, zászlóerdő, virágosó: olyan volt az egész, mint egy káprázatosan színes festmény, amit aranykeretbe foglalt a délelőtti napfény és a főherceg mosolya. Hogy tud mosolyogni!...

Aztán jött az incidens, amelynek — sajnos — én voltam a szenvedő hőse.

Amikor a fehérruhás lányok élén a főherceg elé léptem, hogy átadjam neki a rózsacsokrot, találkozott a szemünk nézése és én éreztem, hogy az arcom égni kezd, a lábam inog és be kellett hunyni a szememet és tántorogni kezdtem. Talán el is estem volna, annyira szédültem... Aztán éreztem, hogy egy erős kéz szorítja át a karomat és hallottam, hogy valaki lágy, meleg hangon kérdezi:

— Kisasszony, az Istenért, mi lelte kegyedet?

Erre kinyitottam a szememet: ő volt, Egon főherceg. Dadogva feleltem neki:

— Fenség, bocsásson meg... Nagyon szegénylen magam... De nem lehet a Napba nézni, fenség...

Ez ügyetlen volt, tudom, ez a mondat. Ő mosolygott és hallkan, hogy a többiek ne hallják talán, azt válaszolta:

— Kisasszony, hiszen kegyed háttal állt a Napnak...

Hogy utána mi történt, azt nem tudom. Csak azt tudom, hogy egész nap sírtam és este nem akartam elmenni a bankettre, amit az ő tiszteletére rendeztek. Csak a mamám erőlyes fellépése és az a néhány kilátásba helyezett pofon vitt rá, hogy mégis elmentem.

A vacsorán kezdetben nagyon elfogódott voltam. Nem néztem senkire és nem szóltam senkihez. Pedig a mama nem egyszer rugott a lábomba az asztal alatt, hogy viselkedjem tisztességesen és legyek barátságos a főherceghez. (Mert a mama szeretett volna képviselőt csinálni a papából). Csak ültem és apró gombócokat gyurtam a kenyérből... De később megjött a bátorságom és a jókedvem is. A főherceg, akitől néhány székkal jobbra ültem, itt-ott lopva rámnézett s ebből a nézésből megéreztem, hogy tetszem neki. Talán beképzeltség volt ezt hinnem, mégis biztosra vettem, főleg akkor amikor Dudás Jucinak, a legjobb barátömnek irigy és dühös pillantásait láttam...

A keringőt, amit velem nyitott meg a főherceg, már úgy táncoltam, mintha életemben mást sem csináltam volna, mint főhercegekkel táncolni. A szívem ugyan hevesebben lüktetett, mint máskor, de iparkodtam azt elpalástolni, ami — úgy hiszem — sikerült is.

— Örömmel látom, kisasszony, hogy már jobban érzi magát, mint délelőtt — szólt hozzám a főherceg.

— Köszönöm az érdeklődését, fenség. — válaszoltam. — De nem hiszem, hogy méltó volnék rá.

— Kegyed nagyon szerény.

— És fenséged nagyon udvarias.

— Ami — ugyebár? — meglepő, tekintve azt, hogy minden ősem tábornok volt. Látja, ez a mi bajunk. Az emberek rendszere szerint csak a halálunk után találkoznak velünk, illetve a szobrainkkal s így nehezen tudják elképzelni, hogy a nyers és hősi külső alatt nekünk is van szívünk, amely lángragyul egy szép szempár tüztől. Ha én bókot mondok egy kislánynak, azt hiszi, hogy tréfálok és ha vallomást tennék, talán ki is nevetne.

— Viszont ugyanígy járna az a kislány is, ha fenségednek tenne vallomást.

— Kegyed megint a rézből öntött szobrokra gondol.

— Nem, fenség; hanem a góthai almanachra.

— A góthai almanach, kisasszony, csak a házasságunkat jegyzi fel, da nem a szerelmünket...

Mit akart ezzel mondani? Nem volt idő rá, hogy megkérdezzem.

A keringőnek vége volt. A fenség eltávozott. De bucsuzásul még egyszer hozzám fordult:

— A vizionlátásra, kisasszony. Két hét múlva, ha befejezzük a hadgyakorlatokat, megint erre jövök. Addig is kérem, gondoljon rám néha és ne gondoljon a góthai almanachra...

Az egész idő alatt, míg ezt mondta, kéz a kézben álltunk s én úgy éreztem, mintha kicsit reszketne a keze. Vagy az enyém reszketett?...

Hát így történt. Szerelmes vagyok. Először az életben és valószínűleg utoljára... Mi lesz ebből? Nem tudom és nem is akarom tudni... Talán a muslinca érzi magát így, amikor megperzseli szárnyait a láng, amely körül repdes, hogy a végén behulljon... Ünnepe volt az életemben és szép volt, ha meg is kell fizetnem érte... Rólad fogok álmodni kis hercegem; ezt nem tilthatod meg... Kis hercegem, jó éjszakát!...

1878, október 19.

Ma megint eseménydús napom volt, amit le kell írnom.

Azzal kezdődött, hogy reggel, amikor még ágyban feküdtem, berontott hozzám a mama, össze-vissza csókolt és azt mondta, hogy nagyon jó és okos kislány vagyok. Aztán közölte velem az örömhírt, hogy a papa mandátuma biztosítva van, mert mind a két ellenjelölt visszalépett. Én ugyan nem látom, mennyiben függ össze a papa mandátuma az én szellemi képességeimmel, mégis örülök a mama elismerésének, mert eddig sokszor kétségbevonta, hogy okos volnék. Sőt, mondhatnám, éppen ellenkezőleg...

Később még nagyobb örömet ért: kaptam egy hatalmas virágcsokrot. Nem volt levél hozzá, névjegy sem volt, mégis tudom, kitől van... Még nem felejtett el... Istenem, olyan szép az élet! Olyan boldog vagyok... Köszönöm, kis hercegem...

Délután vendégem volt, Both Peti, azaz, bocsánat dr. Both Péter. Megszerezte az oklevelet és most haza jött, természetesen mosni. Azt mondják engem akar elvenni. Én még nem tudok róla, de már az egész falu tudja.

Szegény fiu, sajnálnám, ha komoly szándékai volnának. Kedves, művelt fiu, szeretem is, de szerelmes lenni nem tudnék belé soha. Ha egy héttel előbb jött volna, talán... Mert egy héttel ezelőtt még ebben láttam az élet célját, a nők hivatását: kezét nyújtani egy becsületes embernek, hogy vezessen az utakon, a amelyet egyedül oly nehéz megjárni és gyermekeket szülni, hogy ők folytassák azt, talán több szerencsével, amit mi megkezdtünk. De most már, érzem, nem tudnék jó asszony lenni és semmi esetre sem a Both Peti asszonya.

Talán ő is észrevette rajtam a változást, mert nagyon szomorúnak látszott egész délután. Még az oklevélnek sem tud

örülni, azt mondta. Biztosan találkozott már a Dudás Jucival, aki telebeszélte a fejét, valószínűleg nem a legjobb hírekkel. Mert a Dudás Juci nem tudja megbocsátani nekem, hogy lecsusztattam őt a hercegnél és most fűnek-fának elmeséli, milyen botrányosan viselkedtem. Azt mondja, bennem legalább annyi tehetség van arra, hogy főúri maitresse legyek, mint amennyi a papában van arra, hogy képviselő legyek. Szegény, nem haragszom rá; tudom, az irigység beszél belőle.

Ezért viszont, hogy elhidegíti tőlem Both Petét, még hálás is vagyok neki. Így talán nem fogja megkérni a kezemet és megleszek kimélve attól, hogy kosarat adjak neki, ami mégis kellemtelen dolog lehet, fájdalmat okozni valakinek, aki minket szeret.

Érzem magamon... Ha tudnád, kis hercegem, mennyit szenvedek miattad és milyen hosszú volt ez a hét nélkülöd. „Nur wer die Sehnsucht kennt, weiss, wass ich leide...“ De ebbem nem te vagy a hibás, tudom. Ez az én hibám, hogy szeretni merlek... Jössz-e már? Ugy várlak, kis hercegem...

1878, október 26.

Ugy érzem magam, mintha örvény szélén állnék. Fent vagyok, magasán fent, ahol még kevés ember járt; de csak egy lépés hiányzik, hogy lebukjam a mélységbe. Csak egy lépés hiányzik, hogy Dudás Juci jóslata beváljék. De azt a lépést nem fogom megtenni, soha, soha...

Éjfél van, amikor ezeket a sorokat írom. A kaszinóban még táncolnak... Mit fog szólni a mamám, ha észreveszi, hogy megszöktem? Talán meg fogja érteni, hiszen ő is volt fiatal és talán ő is volt szerelmes...

Szerelem!... Be furcsa dolog. Akkor kinez a legjobban, amikor a legszebb. Talán így is kell ennek lenni. Az árnyék akkor a legsötétebb, amikor a legerősebb a fény...

Pedig tudhattam volna, hogy ez lesz a folytatása. Hiszen ez a világ legtermészetesebb dolga, hogy a szerelmesek kíváncsiak és megcsókolják egymást...

Nem tudom, kinek az ötlete volt ez, hogy álarcosbált kell rendezni. Talán a főherceg maga óhajtotta, hogy egyszer ő is, kedvére mulathasson, nem feszélyezve a szertartásoktól, amiket magas rangja megkövetel tőle. Mindenesetre sokkal kellemesebb így ismeretlen jelmezben elvegyülni a tömegben és sokkal kedélyesebb.

Rendes mulatságon talán meg sem történt volna, mert nem mértem volna kimenni a lugasba. Mért is mentem?...

Olyan sokan voltak, izzadó párok, zene, illatok, — olyan fülledt volt a levegő, hogy ájuldozni kezdtem. Lehet hogy enélkül is ájulás környezett volna, az ő karjában...

— Nem birom itt tovább — szóltam hozzá. — Ha kedve van hozzá, üljünk ki a lugasba.

Aztán kimentünk... Ezt nem lehet elfelejteni... Friss levegő, ezüst holdfény, hulló falevelek, távoli muzikaszó, — ahogy a könyvekben meg van írva, minden megvolt, hogy statisztáljon a szerelmünkhöz... Szóltanul ültünk. Én az elsárgult leveleket néztem, amelyekről eszembe jutottak az aranypénzek, amiket régente a nagy urak szórtak a nép közé, amikor elhagyták a várost, amelyben vendégségen voltak. Elmegy a nyár, az ifjúság és bucsuzásul telehinti az életünket aranyakkal: „emberek, tartsatok meg emléketekben!”

És elmegy ő is, az én hercegem és talán soha többé nem jön vissza. Ez oly szomorú volt... Sirva fakadtam... Ő átkarolt és halkán suttogetta:

— Ne sirj, kislány... Szeretlek...

Aztán megcsókolt, forrón, nagyon forrón, talán a Nap tüze égett a csókjában... Egy percig tartott vagy örökkévalóságig?... Azután fölkeltem és lassan, mint egy alvajáró, hazamentem. Ennél szebb, éreztem, nem jöhet. Itt meg kell állni, mert ami ezután jönne, az az örvény volna...

Éjfél van... Mi lesz reggel, ha józanul átgondolom ezt az esetet? És mi lesz azután? Bármi jönne, ezt a csókot más férfi csókja nem fogja lemosni a számról. Az övé nem leszek soha, tudom, de másé sem leszek. Ezért a csókért nem nagy ár egy élet...

Leszek fonnyadó agszűz és az emberek ötven év múlva is Malvin kisasszonynak fognak szólni és talán nevetni is majd rajtam. És én mégis boldog leszek. Vagy talán mégsem!... „Boldogság és boldogtalanság: két ellenkező csúcsa az életnek, az egyik az Északi sarok, a másik a Déli sarok; de mindkettőn elpusztulunk, mert mindketőn egyaránt megfagy a szív”. Ezt Janka néni mondta egyszer. És Janka nénihez rendszerint igaz van, talán ebben is...

Megyek aludni, mert holnap korán kell fölkelni, barackot dunsztolni. Jönnek a hétköznapiak...

Kis hercegem, jó éjszakát...

*

Dr. Both Péternek — a fáradtságtól vagy a meginđultságtól? kiesett a napló a kezéből. Tenyerébe hajtotta a fejét, hogy rendezze a gondolatait, hogy mit mondjon minderre. Körülbelül ezt akarta mondani:

— Malvin, kedves Malvin, a maga élete nagyon szép volt, ámbar hazugságon épült fel. Vagy talán éppen ezért volt szép, hiszen a hazugságok, az önámítások teszik széppé az életet... Az a virágcsokor, Malvin, azon a délelőttön, nem a főhercegtől

volt, azt én küldtem magának. És azt a csókot is az álarcosbálon, bocsássa meg, Malvin, azt a csókot is én adtam. (A maga főhercege ugyanakkor a szomszéd lugasban tilt Dudás Jucival). Furcsa történet: maga feláldozta az életét egy csókért, amelyről azt hitte, hogy a főhercegtől kapta és én feláldoztam az életemet egy csókért, amelyről azt hittem, hogy nekem szólt. Kár volt megtudnom most, hogy tévedtem; megérdemelné maga is, hogy eláruljam az igazat...

Ezt akarta mondani, de nem volt szíve hozzá mégsem...

Malvin kisasszony talán nem is hallotta volna; behunyt szemmel ült a karosszékekben, mosolygó arccal. Angyalok csukták le a szemét...

Közben leszállt az alkony és a régi szobára, mint egy gyászfátyol, ráborult a sötétség. A Nap már régen lebukott, de bibort sugarai még ragyogtak az ég alján, mint letűnt ifjúságunk emlékei, amelyek bearanyozzák elfakuló életünk alkonyát...

Blazsek Ferenc



Magányos férfi imája

Ma még a gyermek sem nevetgél
Es, aki felnőtt, búskomor.
Nagy a szükség az embereknél
S, mivel Te mindent megtehetnél,
Mindenki Téged östromol.

Istenem... én nem kincset kérek,
Nem vonz a büszke hatalom,
Amit kínál a gazdag élet,
Abból én: kóbor, szomjas lélek,
Csak a szeretmet akarom.

Szerény kenyérért elég dolgot,
Asszonyt, akit majd szeretek,
Aki virág lesz, fehér, boldog,
Akit a tenyeremen hordok...
S egy fészekalja gyereket.

Zsigmond János

Közöny az én uram

Most minden mindegy, bennem trónol
a sápadtarcú, unott közöny
nem szomorít könnyező bánat
s nem is nevetek örömkön.

Nincs napsugár, nincs szürke alkony
Nem mosolyog rám sok-sok csoda
Csak tűnődöm a tengerparton
s nézek. Magam sem tudom hova.

Reggel, este, hajnal vagy éjjél
Nem gyújt lángra, színtelen minden
s amit máskor kinccsel fizetnék
Nem kell, még, ha dobják is ingyen.

Elég a játék, meguntam már
Hiába ugryis magam vagyok
Nem hív többé tengermorajlás
Fénytelenek fenn a csillagok

Eldobok mindenkit magamtól
Nem kell barát, ismerős, rokon
Békén, nyugton pihenni vágyom
megszürkült, tépázott romokon.

Összegezem az életszámlát
s megnyugtatom csendes magamat
adós nem maradtam, jöjjön hát
egy önfeledt, bátor pillanat.

Adorján András

Nyugtalanság

Nem engednek pihenni csendben
Furcsaszínű álmok, dalok
s magam sem tudom, mit

Az élet szerelmese vagyok
mert minden perce, csodás titok
Akár dicséret, akár szitok

A sors ellen hadat indítok
Ne fájjon senkinek az ének
hogy vállam nem huzzák az évek

Kezdetre a legszebb mesének
hogy még szeretnék sokat tenni
s aztán halkan búcsút venni.

Kicsit tán boldognak lenni
s aztán egy fekete domb fölött
Kiirhatják: volt, elköltözött.

Adorján András

Az aranykapu előtt

Vagyok: hegyek fia, furcsa beszédű, barbár
de nincs más egyebem a könnyű dalnál.

A lelkezet meg nem ütötte dér
s ahová vágyom: napsütéses drága dél.

Ahol repkény fut fel az ó falakra
s babér susog az égre fel kacagva.

S ahol szomjas szemmel bármerre nézek:
mind hősök, cézárok, nagyok, művészek.

Diadalivek közt muzsák dalolnak:
dicső mult s tetteégő hősi holnap.

Aranykődből megcsillannak az ormok,
paloták, oszlopok és ősi tornyok.

Minden előtttem csillog-villog, itt áll
egész Délország: aranykapu — hívtál!

Darócba járok, nincsen büszke vértem
s dalszóval félénken kopogva kérdek:

Ifju hittel tenger csodádra jöttem —
Aranykapu, kinyit-e hát előtttem?

Mihály László

Tavasztalanok...

Koporsót vittek, egyszerű fekete koporsót...

A festék nem fénylett rajta, mert a lelket — a firnejszt az asztalos kihagyta belőle, hiszen még ez sincs megfizetve, ez a világtalan feketeség... ez is csak amolyan ráadás, hogy no — ez is legyen hát, hiszen ő is ember volt, aztán még sem lehet megtagadni tőle ezt a tisztességet, hogy hát gyászolnak érted: Csuri János... .

No, de ha a koporsó nem is volt a legszebb, mondjuk olyan, mint amilyent díszes üvegszekéren visznek a megboldogultnak, azért a vivése mégis szebb volt... igaz ugyan, hogy az alját csak az asztalos inas vitte a kerek koponyáján, amit ugy egyensúlyozott ha a két karja kifáradt a tartásban, mint ahogyan a legutolsó búcsún látta egy erre vetődött kőtéltáncostól, akinek a feje egy lépéssel mindig előbbre volt, mint a lába, nyilvánvalóan azért, hogy a láb ne lássa a koporsó mélységét... De a koporsó fedelét azt maga vitte Mária. Az özvegy.

Szépen vitte. Maga elé tartotta, mintha csak ölelné... Olyan ember volt az, már mint a Csuri János, akinek a koporsóját is ölelni kell... a szívére szoritja hát, hogy annak a melege még a halálban is melegítse immár fagyos örökágyát.

A falu főuccáján szaporán lépkedtek. Ott nincs ismerős, aki érdeklődne Csuri János után. Hiszen János tavasszal mindig utra kelt, mint a fecske és csak tél felé került haza — melegedni. Kubikos volt — a föld embere... Nem olyan, mint aki magot vet a földbe, mert annak van nagy öröme, az látja csirázni, életrekelni a magot, amit elvetett. A kubikosnak a föld nem ad ilyen örömet — neki nincs csirázás, s megdöbbenő életrekelés... csak nagy, nehéz komolyságai vannak... földnehéz hallgatásai. Neki a föld: egy talicskányi teher, ami örökké a szíven lóg, aztán a szíve ettől a teherből lassabban ver, nehezebben mozdul...

Hallgatag ember volt a János, nem nagyon kényeztette szóval a kis családját, de a kenyérét bekereste pontosan. Amikor hazajött, megvette egyszerre az egész évre való kenyeret, meg azt a kis gumyát, amire szüksége volt a családnak. Aztán egész télen rőzsét vágott, megfonta a szép fehér vesszőkből a kenyérkosarakat,

magas virágállványokat. Mindig kenyérnek, mindig virágnak. Önmagára alig költött. Télen, amíg itthon volt, újra átszabta, toldozta-foltozta a ruháit, csakhogy minél kevesebb legyen a kiadása. De a családtól nem sajnálta, annak új ruhát vett.

Mindez eszébe jutott Csuri Márinak... Máskor ilyenkor milyen nagy volt az öröm a háznál... Most meg csak hazajött agyonfáradtan, ágyának esett és vége...

Amint kiértek a putrik, meg a nádfedeles házikók tájára, ott már lassabban ment a haladás. Különös világ ez itt... alig lehet már megérteni ennek a világnak a lakóit! Hiába száll felettük a repülőgép — nem érdekli őket; de amikor a fecskék jönnek, akkor nem tudnak aludni valami áldott nagyebredésű boldogságtól, olyan messziről jött boldogságtól, mint a fecskék aranykődű útja... És amely ház fecskéje nem jön meg, ott gyászol a ház...

Nagy baj ér bennünket — mondják.

Csodálatos fészkek ezek a putrik, meg ezek a nádfedeles kunyhók. A falu közepétől egyre küljebb szorulnak... Onnan jön valami rideg, kérlelhetetlen akarat, ami töri, pusztítja őket!...

Hát mikor Mária ebbe a külső világba került, bizony meg kellett állnia majdnem minden háznál... itt rokon volt mindenki: aranyködszemű, megértő rokon...

Hát eltemetted, Mária?

Csuri Mária megáll: meghalt a lelkem, elment... nem hiába, hogy nem jött meg a fecskénk. Szegény Jánosom nem akart addig elmenni, amíg a mi ereszünk alá is meg nem jön a tavasz csücsörgő, szent madara... még az utolsó éjjel, mikor már mennie kellett, még akkor is leste őket, hogy: hátha mégis... hátha megjött a mi madarunk is, csak játszik a szívünkkel...

Gyere János, mondtam neki, ne hagyj így el... már talán nem is szeretsz?

Szeretlek, mán hogyne szeretnék!... no de ilyent?!... csodálkozott rám égő közelséggel az az áldott két barna szeme... De fáj az, hogy nincs fecskénk! És csak leste a sötétedő éjszakát... Ugy éjfél tájban bejött. Megölelt és megcsókolt. Talán soha olyan erősen, mint akkor...

Van fecskénk! — suttozta és csak úgy reszketett a szíve verésétől...

Ugy fogtam! — mondta hirtelen és a feje odaesett mellém a vánkosra... úgy fogtam, hogy nektek is legyen fecskétek!

Hun van? — kérdeztem tőle.

A fészekben.

Kirepül abból, János. Nem ő csinálta magának... Látod, te is mindig visszajössz ide, mert mégis csak ez a házad, a te

istenlátta fészked... akármerre jársz is, ha szebb házban lagnál is, csak ide jössz melegedni... kirepül az János!

Jaj — mondta és éreztem, hogy sir — de nehéz szókat mondasz!

Hát bizony, ölelte magához Mári a koporsófedelet újra, soha sem volt olyan nehéz éjszakánk, mint az!

Menne már haza a kedves halottjához, de a hallgatósága nem engedi... Hiszen Mári ennek az életből kiszorult kis világ-nak — ahol ők egyre jobban pusztulnak — az ő vályogfészkes életüknek a folyását meséli... aztán érzik, hogy ez nagyon nagy valami... hiszen akármelyikükkel megtörténhetik, hogy nem jön meg a fecskéjük...

Elámult szemmel nézik a koporsót, ahol nem csak Csuri János alussza majd az örök álmot — hanem ennek az ő világuknak egyik megszakadt szívé szépsége is...

Aztán elrepülte-e a fecske, kérdik előre megérezve a felelet fájtó nagyságát... hiszen elrepült már a Csuri János is... nem jön meg többet télre, hogy tavaszt hozzon a kis házba.

El... János bezárta a fészket puha tollakkal, azt gondolta, ha a teste, a vére melege itt hagyja a fészkekben — akkor itt marad nálunk... de a fecske addig vergődött, amíg csak a fészkek szét nem romlott, aztán elrepült.

Nem lehet fecskét fogni, mondja valaki, csak ha magától — akkor marad meg... ilyen az!

János aztán reggel nem is akart elmenni. Maradjunk együtt! mondta. Ha baj talál lenni, legalább együtt küzdünk ellene. De mikor a Kószó András eltalicskázott a házunk előtt, valami nagy vergődés fájt fel benne. Így vergődhetett a sötétben eltévedt, megfogott fecske... A bezárt, uttalan fájdalom. Ami olyan erős, hogy nincs szava. Sajnálni kellett Jánost, úgy vergődött.

Menj hát akkor! — mondtam neki siró szívvvel.

Ment az szegény, de kétszer is visszajött. Maradni akart, de nem tudott. Ha láttátok volna, hogy kinlódott!... Csak sir-tunk... a szavunknak nem volt ereje... Elveszett a szavunk valahol...

Kószó Anna, az András felesége jött futva a beszélők felé: Mári, gyere csak Mári!... De ilyen?! Ugy elfulladt az izgalomtól, hogy beszélni sem tudott.

Mi az? — ijedt meg Mári. Talán csak nem történt valami baja a Péterkémnek?

Nem, azaz, hogy mégis... a Péterkének testvére jött!

Mári majdnem leejtette az ölelve tartott koporsófedelet: testvérje?

Az... egy öreg asszony hozta. Azt mondja a Csuri János fia... aztán, hogy ő már öreg, hogy közel érzi a halálát, hogy elhozta a kis unokáját az apjához...

Az apjához?!

Igen... azt mondja, hogy abba a faluba valók, ahol már hét éve csinálják a Duna gátjait és hogy a János ő náluk lakott kezdettől fogva... a mult ősssel esküdött volna meg a lányával, hogy törvényes nevet adjon a fiának, de szegény lánya már régen betegeskedő volt és még az esküvő előtt meghalt... pedig egy-két nap volt csak még a szép esküvőig!

Jaj! — kapott a szívéhez Mári. Jaj!... És elesett volna, ha meg nem fogják.

Menjünk, menjünk! — sápadzott Mári. Szüzanyánk, Mária is szenvedett...

Majd visszük a koporsót!

Nem, adjátok csak ide! — és magához szorítva elindult.

Epen mikor megérkezett Mári az utolsó ágy fekete fájával, akkor mondta az idegen öreg asszony:

Igen, ez az, ez a Jánoska apja!

Igaz ez János? — sirta el magát Mári az ágy mellett, amelyben az életét élte vele.

De János nem felelt... Meleg barna szemei becsukódottak voltak és a hallgatag szája hideg.

Miért nem én fekszem helyetted így? — zokogott az özvegy. Péterkém! — neked nem is volt apád!

Jó ember volt ez, mint egy falat kenyér! — mondta az öreg asszony... csak azt nem tudtuk miért hagyott el bennünket minden ősssel?! Most már tudom...

Jaj! — sirt Mári, most már én is tudom, hogy miért ment el mégis, amikor nem jött meg a fecskénk!

Ekkor a nagy, hatalmas szál Kószó András hangosan felzokogott...

András! — sikoltott fel Anna, a felesége, iszonyu szorongással, miért sírsz?!

Az idegen asszony figyelmesen nézett Kószó Andrásra: nini, a azomszédunk, mondta örvendve, ő tudja, hogy ez a kis fiu Csuri János fia, hiszen neki is van egy kis lánya, aki a mi Jánoskánk pajtása...

Jaj! — esett össze Kószó Anna.

András ráborult a kis sápadt asszonyra: Anna, Annusom! nézz rám!... nézz rám!

Az asszonyok kövémeredten néztek egymásra...

Hiszen ugy szeretlek! — zokogott Annus... de ha el kellett menni!... a kenyérért... olyan messzi!... osztán nem tudunk élni a családunk nélkül... titeket kerestünk az ölelésben... ott álmodtunk az elvesztett boldogságról... jaj, hiába volt az ölelés, nem voltunk boldogok!... csak a sirunkat ástuk egyre

mélyebbre... A Jánosnak is ez a boldogtalanság vitte el az életét... Mi olyan fecskék vagyunk — szokta mondani — akiknek nincs tavasz!... Tavasztalanok!

Gyere kis fiam! — szólt sirástól fojtott szóval az idegen öreg asszony — gyere kis fiacskám, meghalt az apád...

Miért halt meg az enyém? — szólt a kis gyerek, nézd, az Huskái é! — mutatott a felesége lecsuklott fejét simogató Kószó Andrássra.

Azé is meghalt! — suttogta az öreg asszony.

De akármilyen csendben is mondta, a népek meghallották... mert ebben a suttogásban az a vihar tombolt, ami a putrik és nádfedelű kunyhók tavaszát oltogatja... ami Csuri Jánost a nagy folyam partjára sodorta tavasztalan ölelésbe...

A kis Péterke könnytelen szemmel nézett hol halott apjára, hol messziről jött testvérkéje idegen arcára a koporsófedelese csendben...

Azt mondják: a testvére, pedig nem is látta soha...

Kristály István

Novemberi költözködés

Daru állj meg! Bucsúintó
darvak, fecskék várjatok.
Fészekváltás aggodalma
most én bennem is sajog.

Vándorcsapat szálljunk együtt
legalább egy darabon,
hadd érezzem, kóbor célunk
találkozik valahol.

Mig ti szálltok ködtakarta
ég-közön és föld-közön,
addig a városban én is
új tanyámra költözöm.

Kocsi döcög, baktat a ló
a budai köveken,
fuvarosom a bakon ül
én meg gyalog követem.

Félszekérnyi szegénységem
rongyai közt szél lobog,
nehéz sorsom húzza a ló
s alig-alig vánszorog.

Őzt a szegénységet húzni
kevés a ló ereje.
Mindegy! Vágj a lovon végig
zord november elseje.

Repüljön a koldus-kordé
hadd, recseljen a butor,
igaz költő ős időben
igy húz át a városon.

Mig a deres uccát járom,
merre szállhat, hol lehet
a velem oly közös sorsu
költöző darusereg....

Fekete Lajos

Üzent az ősz

Először a messziről érkező vizek hoztak felőle hirt.

Hőmpölygésük megcsendesedett, színük megzöldült és titokzatos mélységet kapott. A messzeség idegen szagu, hűvös levegője lengett fel a folyómederből.

Az emberi tekintet — fájdalmas elvágódással — kék-fátyolos távolokba révedt.

Egyik csendes délután a hegyekbe is megérkezett az ősz.

Nesztelentül lépkedett végig a pirostetős, állami tébolyda fáradt-zöldbe öltözött fái között, ujjai gyöngéd simogatással érintették a leveleket, ezüstös ökörnál lengett és röpködött utána. A magas kökerítéshez érve, elmélázva hajolt ki a völgybe.

Senki se látta, mikor jött — senki: mikor elhagyta a kertet. De mindenki érezte, hogy megérkezett és itt járt az ősz.

Estére halkán összesusogtak a levelek és éjszakára a tébolyda mögött felnyögött a fekete erdő.

Az intézeti ruhás beteg ott üldögélt a tébolydakert egyik távolabbi zugában. Hátával a szürke padnak támaszkodott s kezeit elernyedten pihentette a térdén.

Arca sovány volt, sárgásan-sápadt, apatikus kifejezésű.

A leghallgatagabb betegek közé tartozott. Mindenkitől elhúzódott és órák hosszat is elüldögélt egy-egy félreeső padon.

Elvonultságában senki sem zavarta, nem hiányzott senkinek sem.

Aznap délután sem mozdult el kiválasztott helyéről.

A meleg mulóban volt már s a lombokat bujó, beszélgető szellő öt órára megerősödött. Bokrok csörögtek és hulldogáló levelek zörögtek szerte a kertben.

A beteg lehajolt, felvett néhányat a levelekből, a tenyerén szétrakosgatta s szeretettel elnézegette őket, majd beteges kimélttel egyenként visszajuttatta a földre.

— Menjetek... menjetek... — eresztette el őket útjukra.

— Menjetek — tűnődött utánuk.

Az égbolton magas, szintelen, könnyű, őszi felhők vándoroltak, akár nesztelentül tovahúzó madarak.

A beteg vágyakozással nézett utánuk.

— Ott mennek, ott mennek — mondta félhangosan maga elé.

— Hová mennek?...

Hirtelenül felállott, megroppantotta sovány ösztövére derekát s gyanakodva nézett széjjel. De csak a szél borzongatta, beszéltette a leveleket.

Ovatosan szétvonta hát az ágakat s mind beljebb és beljebb vette magát a bokorstrübe. Egyszerre ott állott a keretzáró kőfal előtt.

Magas fa terebélyesedett fel előtte. Törzse csomós volt és rücskös-ráhajolt a kerítésre.

A beteg megkapaszkodott a csomós kinövésekbe és mászni kezdett. Elérvén az első ágot, ráhasalt, a fal felé csúszott és odaérve, áthajította magát.

Pár pillanat múlva elnyelte az erdő.

Másnap este nagy köd ereszkedett a Dunára. Nyolc óra tájt vastag rongyokban akadt meg a lombhullató, görcsös eperfákon, kilencre ellepte a csendbemerült, sötét, falusi uccákat s gőzölögve tántorgott a fekete ablakok alatt.

Észak felől nyílt vizet keresve, megérkeztek az első vadludak. Oly alacsonyan repültek, hogy nekicsapódtak a ködcafatos eperfáknak s zürzavaros gágogással verődtek tova a szabad vizek felé.

Kelet felől, a tölgyes irányából, elmosódó kiáltás hallatszott.

A cirkáló rendőrök pillanatra figyelve állottak meg, de a különös, fájdalmas kiáltás nem ismétlődött meg újra.

A két rendőr továbbhaladt és visszatért a laktanyába.

Még végig-végigjajongott a falu felett a foszlányokba tépett vadlibazajlás, mikor kelet felől, sokkal közelebből, újból felröpült az előbbi, fájdalmas, hívó hang. De most már a szavakat is meg lehetett érteni.

— Hol vagy?

Senki sem válaszolt, csak a fekete csend figyelt vissza.

— Hol vagy? — hasított át mégegyszer a kiáltás a vastag ködön keresztül.

Csak a távoli vadludak sikongtak rá a nyílt vizek felől.

Vagy féltiz lehetett, mikor a falu északi részén, az egyik régi, sarki kőház előtt, ismét felröpült a fájdalmas hívás:

— Hol vagy?

A fekete csend beleremegett s a szomszéd kuttyája felvonyított.

Egészen távolról vadludak jajongtak vissza.

Az áthatolhatatlan ködben valaki az ajtónak esett. A kilincset rázta, feszegette. A szomszéd kuttyája folyton üvöltözött.

Ujabb kilincszörgés zavarta fel a csendet, de az ajtó nem engedett.

A deszkakerítésen kezek keresgéltek, kapaszkodtak, nekivetett térdek dörömböltek végig. Cipők dobogtak, nyögés kinló-

dott a levegőben — valami hirtelenül elszakadt s test zuhant a kertbe.

Az aki beesett, sokáig nem mozdult.

Nyögve tápaszkodott fel később.

Őrjárat haladt el a ház előtt. A nehéz-csizmás léptek elgondolkozva bandukoltak tova a nyirkos járdán. Cigaretától érdes szőfoslányok usztak utánuk.

A téglafelyosón bizonytalan léptek tapogatództak végig.

A nehéz ajtót keresgélő kezek érintették, végigsikáltak rajta s a kilincseket próbálgatták.

A fekete házban semmi sem mozdult. Lakat fogta az átbott keresztvasat.

A kezek a kilincset rázták, erőszakolták. A könyökök tompán ütdtek az ajtnak. A lábak is nekifeszültek.

A zörgetés egyre jobban sürgetett. Majd öklök dörömböltek be türelmetlenül a nehéz tölgyfadeszkán.

Hosszan elhuzódó csend. Utána megújuló bedörömbölés.

A házban nesz se moccant.

A sötétben ácsorgó alak erőtlenül ismét próbálgatni kezdte a kilincset. Majd egészen elernyed. S egyszerre kezek estek az ajtnak, fej koppant és szaggatott sirás gyűrődött szét.

Meg-megismétlődő remegés rázta meg a tölgyfadeszkának esett embert.

A sirás lassan elapadt, a kezek erőtlenül fekdtek az ajtn. De csak sokára váltak el tőle. S akkor fáradtan, vánszorogva elindultak a lábak a kerítés felé, a magas nyárfához, mely illatos, sárga leveleket halmozott a törzs mellé.

Itt megállott az idegen s fekhelyet vackolt magának a meg-meg-sistergő lombokból.

Talán két óra lehetett, mikor a mozdulatlanul fekvő ember felriadt. Remegett egész testében s nyugtalanul tekintgetett széljel a ködös sötétségben. Szemei eszelősen tángultak bele a nedves gomolygásba s riadtan figyeltek vissza még akkor is, amikor ismét künn botorkált az uccán.

A bezárt ház kiskapuja nyitva maradt utána s vánszorgó léptei lassan belevesztek a ködös ucca távolába.

Nagyon sokáig nem hallatszott semmi sem, csak a cirkáló rendőrárat botorkált végig a fekete ablakok alatt.

De ugy három óra tájban, nagyon messziről, a tölgyes irányából fájdalmasan hívó hang repült fel, melyre végtelen távolból vadludak sikongtak vissza. Azután nem mozdult többé semmi.

Szirmai Károly

A mindszent-napi megbocsájtás

I.

Az alacsony póri szobában semmi nesz nem volt, csak odakinn a szél. A tar lombok között libbent s néha rázta a zsalugátereket. Mariska, úgy, ahogy az előbb rászakadt az asztalra, mint döntött cserje, halkán szólt:

— Hagytam magamat kihasználni, gyöngé voltam... hiszen nő vagyok... megérted, értsd meg...

Sirta gyermeki jóssággal és hirtelen elkövült arccal a férfi arcába ásott s féktelen szenvedélyt érzett arra, hogy a férfi előtt most már úgy sincs mit titkolnia, bevall mindent, de mindent. A férfi a rámeredő hullasápadt tekintettől mehökkent egy pillanatra, aztán rideg farkas utolsó elvetemültségével, mint zord viharban a rabló, gallérjába huzta magát és vállait gyengék zsírján uzsorászkodó tempóval felrándította:

— Menj férjhez, ... vagy mit bánom én mit csinálsz...

Mariska ettől a nemvárt kifejezéstől egészen szokatlan megadással elmosolyodott, majd egyre makacsabb tragédiát érzett nyaka körül fojtón, hogy a rabolt örömért a férfi ezzel fizetett.

Az életfáradtság metélő fájdalma zsongott végig rajta, egymagának, idegennek érezte magát, nem idetartozónak. Felállt, kövülten, vérvörös pasztellben az acélkéek alkonyodás alatt, mint buza-
virág közt a pipacs. Arcán a felkorbácsolt szégyen-vér sietett egybemosódni az ablakon beszökö, bukó nap októbertvégi biborával.

Ujra csönd. Amint kiérték a sötétes folyosón az uccára, a szanaszét bandukoló falu és föld emberei rátapadó szemekkel szikár gyűlöletet világítottak Mariska megérett testére. Mariska magábanhullott, öntudatlan lázzal belekarolt a férfibe s abból a régi boldog örömből, hogy szerelmes lehetett, még egyszer kisírta elgyötört lelkét:

— Hát mindenért ezzel fizetsz!?

A férfi groteszkül mosolygott, mosolya fogcsikorgatás is volt, minden és az előítéletekkel nyílt harcha bocsájtkozó apatikus egykedvűség is:

— Ahogy az előbb mondtam... menj férjhez... a szerelem utja, tudhattad volna, hogy itt megszakad... a gyermeknél...

Rövid, hűvös kézfogással váltak el, vasárnap volt, fojtott októberi éjszaka, barnálló és rozsdavörös porfellegekkel és Mariska megérett tragédiájával. A nyomasztó por-ködben még életreteremtet bizonyossággal sétált, céltalanul uccáról-uccára s a park szellős platánjai alatt már kirajzolta magaelőtt a vékonydereku, csontzörgő halált. A platánok árnyas árkádjai hallották csupán mind megadóbb és mind lemondóbb halkuló sóhajait s ha egy-egy reménylehetőség átszívárványlott eltaposott, beteg szívében, a kinzó elgyöngülés mind tisztábban és mind élesebben érezte vele újra, az asszonyiségének jövőjét leromboló férfi szavak súlyát:

— Menj férjhez! Vagy mit bánom én mit csinálsz...

Messzi tivornyából a férfi szavainak rongyait foltozgatva visszasaemlékezésében és minél jobban bukdácsolt az évről-évre felépített boldogság immár ingó, zuhanó utain s minél inkább elakarta magával hitetni a majdani, de még tépett mászt, annál megrugdosottabban került közel a temetőhöz. A szemei elé ködlő halál rémeivel viaskodott lelkében és ugyanakkor a fölrivalgó mámorok borgőzében új élettíprásról tébolyodott éji vackára a férfi. Magányos uton ténfergett már a falu trópusosan tikkadt por-sivatagán, majd nagy sodródással rohant a férfi, a fantóm után.

Megtorpanó teste előtt dörögve becsapódott a kiskapu.

Proletárszemén csöndesen, megadón kitérődklőtt két bágyadtan fénylő és vádló könnycsepp. Feldult lelkében hasító fájdalommal rendezett éjfélt találkát az ezertorku kutyaszűkülés és a néma halál. Már tudta, hogy utja hová torkoll és sürgető szögyene, a jövődő gyermek, a világra sem jöhető gyermek merre vonszolja lány-asszony testét.

Hazafelé indult.

És a fekete humuszon kopogó minden lépése, egy-egy lépés volt kifelé az élethől.

Lelkében most már elterült a csend. Elrongyolt életének folytatását vitte az ájulat pillanatában tragédiáját meggyökereztető méhében. Nem is vádolt már senkit. A férfit jobban szeretete a sárga fogu halál feléje táruló karjaiban, mint valaha. Kendőt nem lobogtatott az idők messziségebe tűnő élet után, a pillanatok alatt öszült hajába rózsát nem tűzött, asszony volt, akit a megbélyegzettségtől a falu erkölcsi szemszögéből ítélve csak egy borzalom válthat meg; a halál.

Egybeforrt a halál gondolatával. Kesernyés kedvében néha szembemosolyogta, ujhodott lelkierővel a halálnemek között egykedvűen keresgélte, mint messziről jött testvér bőrdíjének limlomjai közt a pajkos és új csodálkozásokra éhes gyermek. Előtte lent kasza lebegett és egy szilaj vágyakozással szerető szív, vörösvörös szív, a minden-probléma: a szegény, melytől nem látta a

nyüzsgő, rohanó, zajló életet, mely új hajnalok beérkezését ígerte és az új hajnalokban mindenki egyforma bűnét: a magzatot.

Fiatall volt még és szellemi ereje a biblia...

II.

Hajnalban Mariska fekete fogatok paripáin űlt és búcsúzás nélkül száguldott magzatával kifele a faluból...

Még egy pillanatra megpihent a kút kávján, a gyalázatfoltot még égni érezte az arcán, mely lassan hideg és borzongós halálfejjé halványult a kút viz-tányérján. Aztán felfogta selyemszokszoknyáját, mintha a kút körüli szennyből óvna és sikolytalan zuhanással merült le a hengeres mélybe.

A hold vékony pengéje megtűzte a felszínen sorakozó bugyborékokat, aztán Mariska lelke megdicsőült kivált és elsimította az utolsót is.

A mindszent-reggeli hideg sugárözönben két élet hevert romokban a tengernyi őszirózsák alatt.

A sirnál pedig nem volt pap, kántor nem énekelt, de a falu nekiindult zokogással megbocsájtott. Mert, ki elment Mariska sirja mellett, egy őszirózsát, vagy krizantémet neki is szánt.

Bencz Boldizsár



A model sir

Dráma 1 felvonásban

Előadták 1932 október 22-én a szuboticei Népkörben

SZEREPLŐK:

Szobrász

Író

Model

(Model a spanyol fal mögött vetkőződik. Szobrász készülő büszté előtt ül)

Model: Brr! ilyen hidegben meztelen vállal fagyoskodni.

Szobrász: Nem aludtál Julia egész éjszaka. Báloztál. Azért fázol. Mert itt ugyan hajnal óta fül a kályha... Miért mulatsz annyit Julia? Talán új szeretőd akadt a filiszterek között?

Model: Ugyan István!

Szobrász: Már hajnalban felvert álmamból legkontárabb barátom, Tuba és eldicsekedett vele, hogy mála voltál...

Model: (összintén) Tuba hazudott... Jobb volna ha megfizetné a tartozását. Egész télen engem festett... Láttad „a fürdőző nőt”? Az én vagyok.

Szobrász: Igen, láttam, éppen abban a pillanatban, amikor a zsűri visszautasította. Nagyszerű kép, csak a címe rossz. Megfelelőbb cím volna: „A mindenes cseléd lábvizet vesz”. Kitűnő! És te ezt az embert szereted.

Model: (kétségbeesetten) Mondom, hogy még a modelpénzzel is tartozik!

Szobrász: Ebből is látszik, hogy szereted.

Model: Hiszen még egy pár keztyűt sem veti...

Szobrász: (korholva) Önzetlenebb szerelmet, Julia!

Model: (kilép a fal mögül) És ezért rendeltél mára is ide? Hogy csufolódj velem? Hogy könyörgtem neked a mai napért! Tudtad, hogy nem alszom egész éjszaka és mégis kegyetlenül ide-rendeltél. Csak azért, hogy módod legyen egy szegény leányt megkínózni.

Szobrász: Tudod jól, hogy a héten lejár a pályázat.

Model: (a büszké elé lép) Mit komédiázol (rámutat) Ezzel akarsz pályázni? Csütörtökig akarod befejezni? Annyit én is tudok, hogy az lehetetlen! Különb tudom, hogy már két éve nem veszel részt a pályázaton. Nagy ur lettél. Sok a megrendelésed... Más okod lehet, hogy napok óta magad elé ültetsz.

Szobrász: Nincs kedvedre?

Model: (egy kissé szomorúan) Nincs... Már erről a kedvteléséről is lekéstem.

Szobrász: Tavaly még könyörögtél, hogy fogadjalak el modelnek.

Model: Tavaly még igen... Akkor, bár irtózó lélekkel, de mégis könyörögtem azért, hogy olykor-olykor a műtermedben tölthessek el egy-egy délelőttöt... Vágytam ide, az ötödik emelet ablakai mögé, hogy néha kisöpörhessem a műtermedet, gondos rendet teremtsék itt, megfőzzem a teádat!... és talán meg is kínálsz egy csészével...

Szobrász: (bosszusan) Ne érzelelj, Julia.

Model: Jó. Abbahagyom. Sajnálom is, hogy szóltam. Hiszen láthattad, hogy milyen tartózkodóan viselkedtem... És mért viselkedem így? Csak azért, mert te hívtál... Ó! ez más helyzet. Tavaly, amikor hozzád kéredzkedtem, a mosogatórongyod is lettem volna... Most, hogy elhívtál, egészen váratlanul... igazán nem örültem... Mindjárt éreztem, hogy céljaid vannak velem.

Szobrász: (keserűen nevet) Céljaim? Veled?

Model: Ne mulass rajtam. Inkább légy őszinte hozzám. Mit forgatsz a fejedben? A múlt nevében kérlek, felelj őszintén.

Szobrász: (keményen) Ne hozd fel a múltat.

Model: Miért? Hiszen én beszélhetek a múltamról. Elég fiatal vagyok. A múltam tiszta. A jelenem...

Szobrász: Tévedsz kedvesem. Különb lány vagy most, mint amikor még fehér szobád volt, de két legény szinte meghalt az érted égő szerelemben... Két férfilelket égettél fel...

Model: (közbevág) Ne folytasd... Felelj inkább a kérdésekre... Miért rendelsz naponta ide?... Ez a mintázás, tudom, ürügy... Mi célod van velem?

Szobrász: (lassan a modelhez közeledik. Tompított hangon beszél) Valóban céljaim vannak veled... Ma jóvá kell tenni a múltat... Sándort vissza kell adni önmagának...

Model: (megtántorodik) Vissza kell adni Sándort önmagának? Sándort... Lantos Sándort?... Istenem! Mi van vele?

Szobrász: Az ő szerelme még mindig él... Az öt év előttü Julia él benne. Ugy lát téged ma is, mint régen... Öt éve hurcolja magával szenvedéseit, és minden reménytelen bánatát visszahozta. Két hete jött vissza Párisból.

Model: Beszéltél rólam?

Szobrász: Nem. Annál többet ő... Megigértettem vele, hogy meglátogat a műtermemben. Egy hét óta naponta várom. Ezért kellett minden délelőttödet itt töltened. Értesített, hogy ma eljön.

Model: Találkoznom kell vele?

Szobrász: Igen.

Model: Nem akarok vele találkozni. Elmegyek...

Szobrász: (parancsol) Itt maradsz. (rendelkező hangon beszél, közben a színt alakítja. Az ajtóhoz lép és bezárja) Itt fog belépni. (A spanyol falat úgy helyezi el az ajtó elé, hogy a belépő a műteremből nem lát semmit. A fal mögé gördíti a pamlagot. A pamlag elé dohányzó asztalkát helyez. Ide fogom vezetni. (Kilép a fal mögül. A széket, amelyen eddig a model ült a háttérbe viszi). Te ide ülsz. És míg a jelt meg nem adom meg sem moccansz!

Model: (felkacag) Micsoda színpadi rendezgetés! Rendező Ur! mi lesz a komédia tartalma?

Szobrász: (keményen) Julia! Ne mulass! Komoly ügyben fáradok. És te segíteni fogsz nekem.

Model: És hogyan?

Szobrász: Csak teljesítsd az akaratomat.

Model: És ha nem bírom... ha bármennyire is fékezem magam. Hiszen ilyen ígéretet nem tehetek. (panaszosan) Mit tervezel?... Ó! csak megmondanád őszintén.

Szobrász: (igazgat) Nem közölhetek veled előre semmit. (elgondolkozik) Voltaképen magam sem tudom, hogy mi fog történni. (csengetés... kiveszi óráját) Tizenegy óra... Pontosan megérkezett.

Model: (könnyörög) Kérlek ne bocsásd be... Nem akarom, hogy itt találjon... Küldd el... István, könnyörgöm, küldd el...

Szobrász: (türelmetlen) Ne várakoztassuk vendégünket.

Model: És ha én nem fogom követni a parancsodat?

Szobrász: (egy kis szünet után, csendesén) Julia, légy jó leány, fogadj szót... Ha láttad volna úgy Sándort, ahogy én láttam. Könnyezve beszélt rólad... És az nem igazság, Julia, hogy te aratod az efemer szerelmeket, jársz ágról-ágra és ő hordja a szívében a drága, sejtelmes hajadon... Sándort talpra kell állítani. Meg kell gyógyítani. Ugy-e Julia, segítsz nekem? Sok mindent tehetsz jóvá. Ugy-e szót fogadsz? (megsimogatja).

(Csengetés)

Model: (vontatott léptekkel helyére megy).

Szobrász: (az ajtó felé megy, egy pillanatra megáll a Modelra néz. Egy kissé elérékenyülten) Ne könnyezz Julia... (az ajtóhoz lép, kinyitja).

II. JELENET

Voltak, Író

Író: (belép) Szervusz, már azt hittem, nem vagy itthon.

Szobrász: Bocsáss meg... itt a modellem, akton dolgozom és el kellett rendeznem a spanyol falat (a pamlagra mutat). Foglalj helyet vagy akár dőlj végig a pamlagon... Látom, hogy fáradt vagy... Csak egy fél órácskát dolgozom még. Majd együtt ebédeltünk...

Író: (letül a pamlagra) Kérlek nem zavarlak...

Szobrász: (kilép a fal mögül. Munkája elé áll. A modelhez) Hajtsd le a fejedet... nem... nem jó... Ejnye de szórakozott vagy ma!

Model: (összeteszi a kezét, némán könyörög).

Szobrász: (szigorúan a műterem egy pontja felé mutat) Oda nézz! (csend. A szobrász dolgozik. A model apatikusán tekint maga elé. Író a pamlagon elnyulva a plafonra bámul).

Szobrász: (áthajít a falon egy cigarettát) Gyujts rá! A gyufa ott van az asztalkán.

Író: Köszönöm. Nem dohányzom.

Szobrász: Talán egy pohár konyakot. Valódi Martelem van. Szolgálhatok?

Író: Köszönöm. Nem iszom.

Szobrász: Egyáltalán nem iszol?

Író: Nem...

Szobrász: Az ördögbe is! talán a kártyát is abbahagytad?

Író: Nem kártyázom. Nincsenek többé szenvedélyeim. Tejet iszom és este kilenckor ágyban vagyok.

Szobrász: És valóban lemondtál minden szenvedélyedről?

Író: Juliára gondolsz?

Szobrász: Juliára.

Író: (felemelkedik. Hangja erősödik) Julia nem volt szenvedély... Julia szerelem volt... Csak a szakításunk után vált a szerelmem szenvedéllyé... éhséggé... vad szomjusággá... A nagy érzés felváltódott a vágyak komisz apró pénzére... Ezért fegyelmeztem magam, ezért mondtam le minden szenvedélyemről, hogy erről is lemondjak, hogy értök visszatérjen hozzám a szerelem, az én égrefestett szerelmem.

Szobrász: (leteszi a formáló fát. Szomorúan) És ez neked ugye sikerült?

Író: Igen, de bele pusztultam. Nem olyan dicső dolog önmagunkat legyőzni. Alaposan legyőztem magam... Rom vagyok...

Szobrász: (meghatottan) Én felépítelek... Talpra foglak állítani... meglátod.

Író: István! látszik, hogy szobrász vagy. Holt anyagból alkotsz. Én alám ugyan nem építhetsz már posztamenst.

Szobrász: (meggyőződéssel) Meggyógyítalak... (modelre néz) meggyógyítunk.

Model: (meghatottan igent int).

Szobrász: Láttad már Juliát?

Író: Nem láttam... (elmereng) Őt esztendeje nem láttam.

Szobrász: Szeretnél vele találkozni?

Író: Minek? Bizonyára boldog...

Szobrász: Három évvel ezelőtt... férjhez ment...

Író: Ki az ura?

Szobrász: Nincs már ura. Elváltak.

Író: Nem szerették egymást?

Szobrász: Julia szerette a... de az ura naponta megverte... néha kétszer is...

Író: (sértődötten) Nagyon közönyös előttem Julia sorsa... Én soha sem beszélek olyan nőkről, akikhez semmi közöm, mert az mindig durva igazságtalanságokra vezet.

Szobrász: (melegen) Tévedsz. Juliával szemben nem voltam közönyös. Nagyon szerettem azt a lányt.

Model: (összetett kezekkel könyörög a szobrász felé).

Író: (csodálkozik) Te szeretted?

Szobrász: Igen... Néhány héttel előbb hagytam abba a reménytelen küzdelemet, mint te... Én végig hallgattam, sohasem árultam el magam előtted... De amikor elutaztál Párisba... emlékszel? Künn a pályaudvaron álltunk és hallgatva vártuk az indulás idejét... Egyszerre hozzád fordultam és így szóltam: „kérlek Sándor, fontos közleni valóm van“... Ekkor a kalauz figyelmeztetett téged, hogy nyomban indul a vonat és te felugrottál a vonat hátsóujára és onnan sürgöttél, hogy beszéljek gyorsan...

Író: Nagyon jól emlékszem. Azt mondtad, hogy kevés az idő, hogy maradjak még itthon egy napig... De én nem maradtam, azt hittem, hogy csak egy jóindulatu csalásról van szó, mert tudtam, hogy itthon akarsz tartani... És te akkor azt akartad mondani, hogy te is szereted Juliát?

Szobrász: Igen.

Író: Nem tudom, hogyan hatott volna rám... És most is csak arra ad alkalmat, hogy összehasonlítást tegyek magunk között. Te itthon maradtál. Dolgoztál tovább és dolgozol ma is. Erős ember vagy. Csodállak...

Szobrász: Magam is így tudom: erős ember vagyok. Nem törtem meg. (beszéd közben átmegy az íróhoz) Felfedeztem az Élet igazságát: Nem szabad szerelemnek nevezni az Ifjúságot. Szerelem! (mosolyog) Mit jelent ez? Hűbériséget, örökké egy telken való lakást, jobbágysorsot!... Mi köze a rabszolga-állapotnak az ifjúsághoz. Nincs szerelem, csak ifjuság van. (lelkesevéssé) Ifjúság, mely tele van jelennel és a jelen tele van virágos munkával,

eredménnyel, sikerrel, gazdag lakomákkal, arany pénzzel és jóillatu nőkkel... (diadalmasan) És én beváltom az ifjúságomat. Nézd csak milyen erős vagyok! És addig élek csak, amíg az Ifjúság drágaköves aranykelyhét üríthetem...

Iró: (kis szünet után csendesen) Egyszer ilyen emberről, mint te, regényt akartam írni. De írás közben rájöttem, hogy nem lelkesít a téma... Sohasem szerettem a hedonistákat...

Szobrász: Én sem a megőszült ifjúságot... Benned pedig azt látom... Harminc éves vagy... és mondd hová tetted az Ifjúságot, mondd kinek ajándékoztad el? Ha jártál asszonyokhoz, csak a fogadó szobáig jutottál el. Megittad a teád, beirtad a neved az emlékkönyvbe és rosszul járó órák mutatták a távozás idejét... Elszálltál és mindig másé lett a ...nászágy... És Julia...

Iró: (ingerültlen) Csend! Juliáról ne beszélj. Az ő emlékét ne keverd bele effajta beszédbe! Egyáltalán mit akarsz attól a lánytól? Mit akarsz tőlem?

Szobrász: Talpra akarlak állítani.

Iró: (fájdalmas gunnyal) El akarsz vezetni az ifjúság forrásaihoz?

Szobrász: (végignéz az írón, aztán kilép a fal mögül. A model előtt megy el, ránéz, aztán az ablakhoz lép).

(Kis szünet)

Iró: Bocssás meg, hogy megakasztottalak a beszédben... Te Juliáról akarsz velem beszélni. Hát beszélj Juliáról...

Szobrász: (megfordul, csendes léptekkel a model elé áll) Azt mondom, hogy Juliáról beszéljek. Nem volna jobb, ha minden beszéd nélkül megértenéd, hogy Julia nincs többé?

Iró: Szavaid sejtlemesek. Én a valóságot szeretném tudni...

Szobrász: Jó. Figyelj: elmondom Julia történetét. (munkája elé áll, dolgozik). Négy évvel ezelőtt Julia apja besszre játszott a tőzsdén és ez a játék annyira nem sikerült neki, hogy tőzske-differenciáit egy revolvergolyóval tudta csak kiegyenlíteni. Előbb azonban megmentette lánya hozományát. Julia ugyszólván a temetés után odaadta a meg nem vetendő summát egy igen jól öltözött urnak, akit állítólag szeretett. Ez az ur — a neve igazán nem fontos, elvette a pénzt, sőt Juliát is — gondolom a Bazilikában volt az esküvő.

Iró: Mégis csak szeretném tudni a férj nevét.

Szobrász: (folyton a modelre tekint) Julia történetét kívántad és a történetből kiesik ez a név... Igaz, hogy Julia azt hitte, hogy ez az a férfi, akit keresett... Emlékezz! Bizonyára neked mondta, hogy ő majd csak azt a férfit tudja szeretni, aki parancsoló urként jelenik meg előtte, és le is tudja őt igázni. Nos! hát, ez volt az a várt zsarnok lovag. Julia nem csalódott benne, mert tulzott mértékben zsarnokoskodott felette... Másfél éve annak, hogy utoljára verte kékre Juliát.

Model: (szájmozdulatokkal jelzi: Hall-gass!)

Szobrász: (elhallgat, fejével nemet int).

Író: (türelmetlenül) Beszélj tovább! Mi történt Juliával!

Model: (letérdel, némán könyörög).

Szobrász: (model elé áll).

Model: (esdeklő tekintettel néz rá fel).

Szobrász: (megsimogatja a model haját).

Író: (izgalommal) Felelj! Mi lett Julia sorsa!

Szobrász: (komoran) Elzúllott!

Író: (indulatos mozdulatot tesz. Fel akar ugrani).

Szobrász: (hirtelen a fal mögött terem, író vállára teszi a kezét, lenyomja a pamlaagra).

Író: (indulattal) István, hitemre mondom, hogy hazudtál... Mondd gyorsan, hogy hazudtál... Nevetséges vagy, ha ilyen hazug mesékkal akarsz gyógyítani. Hát nem félsz, hogy felugrok e helyről és meg sem állok Juliáék lakásáig, hogy megtudjam a valót?

Szobrász: (nyugodtan) Eredj... A harmadik ucca innen a Bajza ucca, de nem kell olyan messze se fáradnod. A szomszéd házban van Szabó műterme... vagy menj fel bármelyik műterembe, mindent megmondják neked, hogy mi lett Juliából.

Író: (lehajtja fejét).

Szobrász: (visszamegy a modelhez).

Író: (keserűen) És most mondd el a részleteket. Adagold csak az orvosságot.

Szobrász: Részletek is kellenek? Julia model. Egyideig nagyszertűen öltözködött. Sokat kocsikázott a Stefánián. De elfogytak a tulságos jólét napjai. Egy éve annak, hogy nálam járt és régi barátságunkra hivatkozva, kérte a támogatásomat.

Model: (a szobrász utolsó szavai alatt, halkán sir).

Író: Pfuj! Ne folytasd! Elég!... Még a büszkesége is letört!

Model: (hangos zokogásba tör ki).

Szobrász: (átmegy az íróhoz). A model sir. Nagyon érzékeny leány (leszedi a model ruháit a fogasról, visszatér. A modelhez kedves, pártfogoló hangon) No ne sirj kicsikém... szépen mosolyogni, úgy... látod így sokkal szebb vagy... most öltözködj fel egy-kettő... és holnap tizkor itt légy.

Model: (öltözködni kezd... abbahagyja... merőn belenéz a levegőbe könnyei újból kitörnek, hisztérikusan zokog, majd felkiált) És most menjek el! Menjek el!

Író: (figyeli a sirást. Midőn a model szavát hallja, megismeri a hangot. Indulattal rugja fel a spanyolfalat... és maga előtt látja Juliát. Indulata dőbbenésben csendesül el. Juliára méz. Megremeg... Susogva mondja) Julia... Julia...

Szobrász: (egy zsámolyra roskad. Tenyerébe fekteti fejét).

Model: (meredten néz felfelé).

Iró: (két lépést tesz. Megáll. Nézi Juliát. Ujra elindul és közvetlen Julia előtt megáll). Maga itt volt... Végig itt volt... Nem értem... nem értem... (Szobrászhoz fordul, kitör) Bolondok vagytok? Bolondok vagytok? Komédiások vagytok? Miért? Miért? Miért csaltatok ide? Mi célból?) elhallgat, látszik, hogy csendesíti magát, küzd magával. Lehiggad... A büsztét nézi, mely majdnem kész. Közel lép a büsztéhez. Nagyon nézi. Többször Juliára tekint, aztán nyugodt hangon) István! nem tudom, hogy Julia tudta-e a szerepét. Azt sem tudom, hogy igaz dolgokat meséltél-e az elmúlt ólomlábon járó percekben. De egy dolgot biztosan tudok. Tudom, hogy hazudtál, amikor a szerelmet kigunyoltad és az ifjúságról beszélve a bahánálákat dicsőítetted... (emelkedett hangon) Különösen az nem igaz, hogy Juliához való vonzalmadat kiirtottad magadból.

Szobrász: (felugrik, író elé lép) Sándor!

Iró: Csak bámulom, egyre bámulom a művedet... (a büsztére mutat) Nézd ezt a homlokat... Itt van az ifjúság minden felhőtlen tisztasága, zavartalan dertis simasága... (a Modelre mutat) Nézd azt a homlokat... Hát nem látod a már megjelenő finom ráncokat? (a büsztére mutat) Nézd ezt az ajakpárt. A világ legszebb szája. Csókra sóvárgó csóktalan ajak... (a modelre mutat) Nézd azokat a fáradt ajkak... Hiszen te az öt év előtti Juliát mintáztad agyagba és pedig a rajongó szív minden lelkesedésével! A te szemeid az öt év előtti szemek, melyek előtt változatlanul él Julia... Mi volna mindez ha nem szerelem?

Szobrász: Sándor!

Iró: Ne beszélj! Főlsleges! Ez a szobor nyíltan beszél. Mindenről felvilágosít engem... Ez elég! az ördögbe is! mi közöm hozzátok... én megyek (elindul).

Model: (bizonytalan léptekkel követi az író).

Iró: (az ajtónál visszafordul).

Model és író: (egy hosszú pillanatig összenéznek, aztán író el).

III. JELENET

Model, szobrász.

Model: (visszatér és megáll a szobrász előtt. Sóhajt). Borzasztó...

Szobrász: (csendesesen) Nem borzasztó... Egyáltalán nem borzasztó... (még elgondol) Mi volna itt borzasztó... Az volna a borzasztó, hogy Sándor ilyen gyönyörű szoborleleplezést rendezett. (A Modelhez lép. Megsimogatja a homlokát). Itt sohasem lesz ránc... Te mindig fiatal maradsz...) a büszte elé lép, rámutat) Ez te vagy Julia... Julia (a modelhez lép, magához vonja) Én téged szeretlek!...

Függöny.

Radó Imre

Az alkalom

Történet halottak napjára

Egy gazdag — még a mai pénztelen válságidőben is gazdag — ember hazafelé tartott. Szép, napfényes dél volt, enyhe szel-
lőcske segített élvezni a verőfényt és fokozni a gazdag ember
étvágyát az aznapra rendelt finom ebédre. De ezt az ebédet az-
után jól ki is érdemeltem, gondolta magában. Elsőrendűen biztos
tőkeelhelyezést találtam, mely még hozzá több mint husz száza-
lék évi hasznót ígér. És még aznap megmutattam, milyen jó ke-
zekben van a pénz nálam: tizenhat egyletben fizettem tagsági
díjat és négy képet vásároltam a művészeti kiállításon. Amint
ezt elgondolta, szinte könnyezni kezdett az önmaga fölötti megha-
tottságtól. Eszébe jutottak középiskolás bibliai tanulmányai: Ne
gyűjtsetek vagyont a földön, ahol a rozsda és a féreg megeszi,
a tolvaj elorozza, hanem a mennyben, hol a rozsda, a féreg meg
nem lepi, a tolvaj el nem orozza. Ki hisz ma már a vallásban,
ki jár templomba? gondolta. De hiszen én így is minden irány-
ban a legjobb, a legbiztosabb részt választottam magamnak; most-
tanig jótékony adományaimmal már milliókra menő kincset gyűjt-
hettem az égben és vagy tizszer-huszszor annyit gyűjtöttem, de
igazában a földön.

A sarkon egy viharvert ősz szakállu, sötétrezes arcu, hurut-
tól véres szemű ember kuporgott. A nap bántóan sütötte máj-
foltos veres tar koponyáját, melyet éppen csak két oldalt meg
hátral keretezett be néhány hirmondónak megmaradt kósza fehér
hajszál. Kalapja az öregnek ott feküdt előtte, zsiros, poros, foltos
belsejével felfelé, benne néhány legapróbb pénzdarab szerénykedett.
Az öreg ajkai mozogtak, olykor ölében összekulcsolt kezei is
emelkedni látszottak, hangját azonban nem lehetett hallani; savós
szemei is olyan üresen bámultak a rá nézve bizonyára nem szép
világmindenségbe, mintha már az arrajárók sem érdekelnék, mintha
a kalapjába metálnak megint csak belehulló pénzecskek nem őt
illetnék.

A gazdag ember bosszusan félrefordult. Hogy elszaporodtak
megint a koldusok! Hát mire fizetem a sok adót meg jótékony
egyleti hozzájárulást? Persze az állam, a város, az egylet nem
tarthat el mindenkit aki segélyért jelentkezik úgy, mintha keres-

Médelmi tanácsos lenne. Többet is hoz egy órai koldulás, mint egy hónapi tisztességes segély. Aztán jobban esik pénzt kapni és azon pálinkát, dohányt venni, mint kenyeret és levest... Hiszen folytatta magában a gazdag, nem sajnálom az igazán szegénytől még ezt sem; hadd legyen neki is olyan öröme az életben, aminőt éppen el tud képzelni. De ki biztosít felőle, hogy az ott igazán szegény és nem valami vén szélhámos, aki csak így kikészíti magát a koldulásra, hogy valójában jobban élhessen minden tisztességes munkásnál és még több pénzt is rakhasson a takaréka mint akármelyik jó iparos.

Otthon kedvetlenül ült patyolatra terített, friss virágokkal ékesített ebédlő asztalához. Ejnye azok a bibliai idézetek ma egyre nem hagynak nyugtot. Még azt képezem, hogy újra iskolásfiu, újra vallásos lettem... Amit egynek ezek közül teszték, azt nekem teszték... Nem tudja a bal kezéd, mikor a jobb ád... Szépen néznék akkor ki! — Alig evett valamit az eléje táltat valóban pompás ebédből és szokatlanul fáradtan dőlt puha karosszékébe, melyben délutáni pihenőjét tartani szokta. Nyitott szemmel alig látott már.

De mindjárt látott, mihelyt pillái lecsukódtak. Könyv volt előtte, nyitott számlakönyv, világosan megkülönböztette a „követel“ és „tartozik“ oldalakat. A tételek ugyan nem közönséges betűkkel voltak beírva, hanem valami csodálatos jelekkel, melyekre ha rátekintett, azonnal multjának valamely kellemes vagy szomorú, büszkévé tevő vagy szégyenletes eseménye, ténye villant fel egész tisztán emlékezetében. Az ő számlakönyve volt, e felől nem lehetett kétsége. És a felől sem, mit jelent számára a tartozik és követel tételeiből előálló egyenleg. Örök üdvösséget, boldogságot, ha bármely kevéssé aktív, de örök kárhózatot, fogcsikorgatató szenvedést, ha csak a legkisebb összeggel is passziv!

Eleinte elég megnyugtató volt a minden lap alján megmutatókozó egyenleg. Jó gyermek volt, engedelmes szülei, szeretetreméltó testvérei, segítőkész pajtásai, adakozó a szegényebbek iránt — csupa szép kerek követelés-tétel, melyek mellett szinte elvesztek a súlyosabb rakoncátlankodások, hazugságok, kötelességmulasztások, verekedések, bosszantások, már-már kegyetlenkedések tartozás-tételei. Jól állók odafönt! ujjongott fel benne.

Hanem a további lapokon egyre ritkábbak, jelentéktelenebbek lettek a követelések, gyakoribbak, súlyosabbak a tartozások. Szegény lányok könnyelmű elcsábítása, kihasználása, vad mulatozások, okatlanul felidézett összetűzések, párbajok. Mindezek óriás tételekkel duzzasztották a teher összeget, melyet már alig ellensúlyozhattak a követelés oldal javára a még mindig sokaknak tett szívessegek, újból felvett szorgalmas munkásság.

Ezer dináros adományom ebben a könyvben csak tíz dinárral szerepel javamra, míg a háromezer dinár, melyet egyszer kártyán nyertem, a terhemre harmincezerrel. Így nehéz el nem kártozni! Jaj ha majd a nagyobb... kétesebb üzleteim jönnek... de hisz memcsak szedtem a pénzt, ahogy éppen tudtam; adtam is két kézzel; hol vannak ezek a tételek?

A lap alján rettenetes egyenleg-szám jelent meg: ennyi és ennyi a gazdag ember terhére! Tehát kárhozat, ha nem sikerül még utoljára a mérleg másik oldalára egy megfelelő kedvező tételt illeszteni.

Most ismét fordult a lap és a következőn csak ott volt az ebéd előtt látott koldus képe. Éppenolyan toprongyosan kupurgott ott, mint a valóságban egészen elfoglalta az életkönyv utolsó lapját — mint tehertétel. A Szentírás szavai villantak meg mellette: éheztem és nem adtál ennem, mezitelen voltam és nem ruháztál fel. Végleges, örök elkárkozás... ha nem sikerül még hamar a követelés-lapra áthozni ezt a tételt. Súlyosabb következményű alkalom, mint bármely legnagyobb tözsdefügyiletem, mert ha ezt elmulasztom, nem pár évig élek kisebb fénytűzésben, hanem az idők végtelenjéig vége számomra minden jónak. Pedig már elmulasztottam!

Riadtan ugrott fel a gazdag ember karosszékéből. Nem tépelődött már semmin, azon sem, méltó-e hozzá még vagy megint a vallás szavára hallgatni. Sebbel-lobbal vette kalapját és rohant le háza lépcsőjén nagy csodálkozására cselédségének, mely nem szokta meg, hogy gazdája ily hamar távozzék délutáni sziesztájától. Majdnem kifulladásra sietett azon az uton, melyen alig egy órával ezelőtt ebédelni hazajött volt. Dülledt szemmel nézett előre, ott van-e a vén koldus — nem volt ott — minden elveszett!

De talán nem; még nem lehet messze az, akitől ma lelki nyugalma, üdvössége függ. A gazdag ember most újból megtalálta minden erejét, mellyel vagyonát egykor oly nagyra növesztette volt. Elindult a város külső része felé, ahol a legszegényebbek laknak. Azt az öreget, akitől még nemrég olyan megvetően elfordult, most keresve kereste, okvetlenül meg kellett találania.

Megtalálta egy szegényes kis ház előtti padon ülve. Most is hajadonfővel volt, kevéske fehér haja mint valami szentfény koszorúza tar fejét, erdős homlokát. Most azonban nem bámult olyan üresen a semmibe, mint délelőtt, egészen értelmesen nézett a feléje jövő szemébe. De szó most sem jött ki az ajkán.

A gazdag ember elővette minden nyájasságát, amire egy ilyen rongyos alakkal szemben képes volt. Jó napot öreg, mondta, itt van magának egy pár dinár.

Az öreg csodálkozó arccal vette át a neki nyújtott tizdinárost. Ma engem mindenki koldusnak néz, mondta, délelőtt is a vásártér felé, mikor kicsit pihentem és elbóbiskoltam, parákat találtam a kalapomban. Pedig nem vagyok koldus, a lányomnál lakom, még havi hatvan dinár segélyt is kapok. De azért nagyon köszönöm ezt, jó lesz dohányra meg mire. Isten áldja meg érte az urat!

Mikor a gazdag ember aznap este nyugvóra tért, egy pillanatilag megint maga előtt látta életkönyvének kitért lapjait, az utolsókat. Ott volt még az öreg képe, de már nem a teher, hanem a követelés oldalán, amint boldogan eltette a kapott ajándékot. És a lap alján a egyetlen a gazdag ember javára szólt.

Farkas Geiza



LÁTHATÁR

Arany János

Már ötven esztendeje, hogy eltemették azt a nagyothalló, keserű arcú, nagyon zárkózott öreg urat, aki a Margit sziget néptelen utain sétálgatott, vagy annak elhagyott padjain mélázgatott hideg, szürke szemével s aki a legtökéletesebb alkotásokkal ajándékozta meg a magyar irodalmat. Ötven év nagy idő, különösen az utolsó két évtized évei jelentenek sokat amelyeket duplán számíthat nemcsak a nyugdíjra vágyó tisztviselő, hanem az irodalomtörténet is. Azóta sok minden történt, sok minden fordult s ezért az utolsó ötven év távlata groteszk optikai játékot űz a szemlélővel, a dolgok eltörpülnek, a fények elsápadnak, néha a görbe tükör játékára emlékeztet ez a furcsa és fonák habargása és bizonytalansága a szilárdnak hitt obeliszknek meg mérföldköveknek. Hol van hát az a hajlott, szófukar öreg úr ötven esztendő után?

•

A maradandóságnak nincsenek meghatározott törvényei az irodalomtörténetben. Nemrég Walter Scott halálának százéves fordulóját ünnepelték, ha ugyan ünneplésnek lehet nevezni az emlékezésnek azt a fajtát, amely inkább a végleges eltemetéshez hasonlatos. Mert ez a századforduló úgy festett, mintha véglegesen ráborították volna a kőlapot az Invanhoe meg a Talés of my Landlord világhírű szerzőjének virágos szarkofágára. Az újraértékelők bizony nagyon kevés maradandót jegyezhettek már fel Scott irodalmi munkásságáról. Ugyálszik a ragyogó képzelet, a lázas teremtmény erő, a mesemondó lendület, az új hang, az új írásmodor még egyedül nem jelentenek értékeket. Ezek nyers értékek, melyeknek fogyatékoságát a haladó idő és a fejlődő írásművészet egyre jobban — sok tekintetben talán igaztalanul — kihangsúlyozza.

Arany János irodalmi értéke csodálatosan szilárd és változatlan. Ennek magyarázata: a tökéletesség. Arany János sohasem

pongyola, sohasem felületes, önkritikája csodálatosan fegyelmezi tollát és hibátlaná formálja alkotásait. Sehol és soha semmi elrajzolás, ellendülés, lazaság, bizonytalanság, a hanyagság, vagy a fáradtság nyoma. Mindig tökéletes abban, amit ad, tökéletes a Toldiban, az Ágnes asszonyban épügy, mint a Szentivánéji álom fordításában, avagy az „akadémiai papirszeletekben”. És volt-e, aki tökéletesebb magyar nyelven írt volna a XIX. században, mint Arany János? Füszeresebb, keményebb, zengzetesebb, népies, finomabb nyelven — talán, de tökéletesebben senki.

*

Általában azt olvastuk eddig az irodalomtörténetekben, hogy Arany képzelőereje nem volt olyan csapongó, mint Petőfié. Lehet, de nem okvetlenül bizonyos. Petőfi képzelőereje maradéktalanul kivetődött, így tehát kép- és szingazdagsága, megjelenítő ereje, rakétázó meglátása és látomás-világa nemcsak kápráztató, de pontosan felmérhető. Arany zárkózott volt, lelkébe sohasem engedett bepillantást. Nem volt lírikus természet, valóban egy lírikus költeménye sincsen. Sohasem írt szerelmi költeményt, az őszikék melankóliája is szelíd, fegyelmezett, érezhetően visszafojtott, talán csak sápadt visszhangja igazi, mély keserűségének. Ilyen költői természetűtől nem várhatjuk azt, hogy képzelőerejét zabolátlanul útjára engedje. Nála a forma szent és elsősorban tökéletes. Képek mindig megkapóak és mindig testiesek, de sohasem érezzük, hogy Arany mindent odaadott volna. Érezzük, hogy a forma feszül, mert teljes, de azt is tudjuk, hogy nem fog szétrobbanni. Arany zárkózottsága, szigorú önkritikája gátat vet a forma szétomlásának, de ugyanakkor gátat vet a képzelet teljes, őszinte kivételésének is. Így mindenestre nagyobb összhangot teremtett forma és tartalom között, sokkal nagyobb, mint mondjuk Petőfi vagy más igazi lírikus, azonban a képzeletnek ez a lefékezése, tökéletes formába szorítása csak sejteti annak erejét. Másoknál a képek és látomások lendülete befutja útját, minden rakéta elpuffog és káprázatos szikraesőben ég el a képzelet utolsó gyufaszála is. Arany azonban takarékosan bánik a tűzzel noha lehet, hogyha szabadjárá engedné a lángokat csodálatos lobogások ragyognának írásaiban. Arany azonban sok mindent önmagába zárt nehogy a korán, vagy szüretlenül közrebocsájtott írása a tökéletesség jelét mutassa. A Toldi szerelmét nehezen tudja megírni, mert nincs elég epikai hitele, forrásmunkái hiányosak Toldi szerelmi kalandjairól és férfikoráról, egyedül képzeletére pedig nem akarja bízni magát. Ezért nem készül el a hún trilógia sem, avagy a Hunyadiak nagyobb ballada-köre. Ezekről írja a következőket: „három-négy ballada lett az eredmény. Nem sorjában akartam megírni, hanem majd egy, majd más kiválóbb mozzanatot ragadni meg, azután

úgy kötni össze egy egésszé. De meg kelle győződnöm, hogy százával a ballada nehezen jó s ha ihlet jőne is, egység bajosan lesz". Ezek a belső tépelődések, küzdelmek, ez az örökös egységre, összhangra törekvés vezet a tökéletesség, a befejezettség elérhetetlennek látszó ormaira.

•

A szabadságharc után virult fel a magyar történelmi képírás, a magyar mult ragyogó és tragikus eseményei elevednek meg a vásznanon új párizsi és müncheni mesterek stílustörekvéseivel gazdagítva a magyar festészetet. Madarász Viktor, Zichy Mihály, Székely Bertalan kiváló vásznakat festenek, de hogy elhalványodik minden Arany János alkotásai mellett. Ki tudta volna jobban megeleveníteni Toldit és a magyar lovagkort? Mennyi képzőművészeti erő és érték feszül Toldi Miklós alakjában, akárcsak Michelangelo Dávidjában. Mennyi élet, szín, testiesség a többi alakokban, milyen képzőművészeti hatások az alföldi tájak, a szikrázó levegő megérzékitésében! Munkácsi, Than Mór, Feszty húnjai mennyivel sápadtabbak a Keveháza és a Buda Halála vitézeinél. Kell-e mélyebb, megrázóbb, megkapóbb történelmi illusztráció az V. Lászlónál, Zách Kláránál, Szilágyi Erzsébetnél? Milyen szegény és színtelen lenne Arany János nélkül a magyar mult, a ványadt mondavilág, a majdnem ismeretlen lovagkor és a mindig tragikus magyar történelem! Igaz, hogy alakjai az époszok követtelményei szerint hősök, nemzeti eszmények, de azért emberek is, akik épen ezért életesebbek, mint a Piloty iskola kifényesített, pózokba merevített történelmi alakjai. Balladáiban pedig csakis emberek vergődnek, véreznek, vezekelnek. Ő a ballada Shakespeareje — állapította meg Aranyról Greguss Ágost. De nemcsak tragédiákat írt meg balladáiban, hanem annyi közvetlen, emberi fájdalmat, tiszta lírikumot vitt a balladába, amit addig és azóta senki.

•

A magyar lelket a tragikus ingadozások és szélsőségek lelkének szokták mondani. A lobogó lelkesedést a mindent megücnítő csüggedés váltja fel, a kesergő fájdalmas adagioját a csárdás pattogó, ropogó üteme. Ez a ciklotim lélektípus azonban semmiesetre sem magyar jellegzetesség, sőt talán többször található a szláv és román népek fiainál. Az igazi, ősmagyar lélek „a keleti puszták álmodozó magyarja“ hallgatag, önmagába mélyedő, inkább schizotim típus, aki mélyen a lelkében hordozza fájdalmas ellenmondásait. Arany mindenesetre ehhez a tipushoz tartozik. Lelke senki előtt nem nyílik meg, talán egyedül Petőfi az, akivel meghitebb viszonyba kerül, Petőfi eltűnése után azonban egyre jobban begubózkodik. Mindent magába sziv, ami szépség, kultúra, érték,

de rokonszenve leginkább Shakespeare, az ossiani poézis, Tennyson, Bruns és néhány német klasszikus felé fordul, ezzel is jelezve, hogy a latin és szláv népek ciklotim költőtípusai távol állnak tőle.

*

Volkeltszészétikai elmélete szerint a tartalmi és formai szépség egysége teremti meg az eszményi szépet. Az eszményi szép pedig csak a tökéletesség legmagasabb csúcán ragyog.

Arany János nem hagyott hátra mást, csak tökéleteset. Természetes, hogy a tökéletesség is, mint minden emberi, mulandó, változó valami. A nemzeti tárgy eposz tökélye például elhalványodhat a nemzeti gondolat lehanyaglásával, a ballada tökélye egy új etikai világrend születésével. Arany tökéletességének egyelőre az első ötven esztendő semmit sem ártott: a csúcs változatlan magasságában és fényességében csillog, mint ötven év előtt s mint — remélhetőleg — ötven év után.

Szenteleky Kornél



Tanu

Németh László nagy értéke és nagy reménysége a magyar kritikai irodalomnak. Értékét nemcsak szokatlanul széles látókör, éles, friss tekintete, hatalmas műveltsége, biztos intuíciója, hanem bátorsága is biztosítja. Szokatlan és mindenképpen egyedülálló jelenség, akihez csak Péterfy Jenőt hasonlíthatjuk a magyar kritikai és esztétikai irodalomban. Az a mély és amellet könnyed beleélés a műbe és az alkotó lelkébe, a különböző írói törekvések gyors megértése, a műnek biztos és pontos megmérése sokban emlékeztetnek a kiváló, európai értékű és tragikus sorsu magyar kritikusra.

Németh László most kritikai folyóiratot ad ki „Tanu” címen. Nemcsak szemtanuja akar lenni annak, ami történik, hanem bizonyágtevő amellet, ami örök. Egyedül indul, egyedül írja, szerkeszti, adja ki folyóiratát. Ez a merészség hősi, ez a hit szep-lőtelen. Az örök függetlenségi vágy, a semmiféle megalkuvást, a tisztátlan szomszédságot meg nem tűrés csak egy ilyen önálló folyóiratban találhat magának való tiszta talajt. Németh László, mint minden igaz, elhivatott kritikus tiszta etikai alapot keres, sőt meg is teremti a Tanuban ezt az alapot. Nem tudjuk csodálatunk legyen-e nagyobb, avagy megbecsülésünk?

„Folyóiratom ihletője e kor igazi muzsája: a szorongó tájékoztatatlanság — írja a Tanu bevezető cikkében. — Hajtörötték vagyunk, akik a csillagokat nézzük s a partot keressük abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek^f. Számomra a Tanu megjelenése olyan, mintha egy fárosz gyúlt volna fel, amely szétmállasztja a makaos, mindent takaró vagy torzító homályt és sugarakat küld a nyúlós, nyirkos ködbe. Tiszta fényt kapunk, hitet kapunk, „isteni igazságra vezérlő kalauzt^h kapunk a szavak modern és világi értelmezésében.

Szeretnők, ha ez a fárosz sokáig lobogna és mind mélyebbre világítana a gondolat, az írás mai zűrzavarába. Szeretnők, ha Németh Lászlónak minél több ereje lenne „a kartelen kívüli állapot szenvedéseihez“. A tiszta, bátor hitek csodálatával, a hajszolt bujkáló igazság örök szerelmével köszöntjük a felgyúlt fényt, a Tanut. Lásza meg, ami van és biztosítsa azt, ami örök.

Szenteleký Kornél



Egy magyar Diógenes Párisban

(Párisi lapitudósítás és interjú száz év előtt)

Tessedik Ferenc magyar utazó 1927 június 30-án kelt levelében írja a Tudományos gyűjtemény szerkesztőjének: „A mióta Párisban lakom, már többször hallám ezt a kérdést, esmerem-e híres neves hazámfiját a tudós Mandelyt? — Fekette különös embernek mondták, de mostani szállását senki sem tudta.“ Majd megemlíti, hogy a Revue Britanique 1827. májusi száma a New Monthly Magazin után leírta „Egy tudós magyar élete Párisban“ címmel Mandely lakását és életrajzát. Miután Mandely élete és sorsa száz évvel ezelőtt általános feltűnést keltett, — mint érdekessége annál inkább megérdemli figyelmünket, mert egyuttal szép példája a százévelőtől hírszolgálatásnak és újságírásnak.

„—“ Egy fából épült kerti házhoz jöttünk, (mond egy angol utazó) mellynek egyik oldala egy szomszéd épülethez vagyon támasztva; általmérője lehet vagy hét lábnyi. Ezt a kis hajlékot a ház tulajdonosa ingyen engedte által Mentelli urnak; (az Angol így írja a nevet). A társam kopogtatott s beléptünk a bölcshez. Mi hárman alig találtunk helyet a szűk kunyhóban. Jobb kéz felől egy fejtér fa láda állott a szobának csak nem

egész szélében. A Philosophus egy deszkán ült s lábát a ládában tartotta, melyben egy ócska gyapju takaró feküdt. Háta annak a háznak falához volt támasztva, melyhez a kerti ház hozzá volt építve. Ő előtt valami kis asztal állott a ládán s azon egy író kőtablát láttunk, melyre ő theoreémait s megfejtéseit irdogálta. Az időnek mostohasága az üvegablakot és a deszkafalat nagyon megromgálta; a Philosophus az ilyen lyukakra és hasadékokra holmi papiros darabokat ragasztott, melyeken a legcsinosabb görög és arab írás látszott. A láda mellett balra egy régi karszék állott, melynek karfája, valamint a szobának nagyobb része, mindenféle nagyságu könyvekkel volt elborítva a nagy folio daraboktól fogva egészen a parányi kis 18-ad rétíg, mely Blaeu sajtója alul kijött. Ezt a karszéket hajdanában kardinál Fesch adta volt Mentellinek. Egy darab czin, mely edény formára volt összehajtván, függött vasdróton az asztal felett s mécs gyanánt szolgált. Ezenkívül egy setét szegletben egy bádog fazekat vettünk észre, nem különben egy vizes korsót és egy darab fekete kenyeret.

Mentelli úr, mondá barátom, minekutána személyemet megismertette volna vele, Mentelli úr épen úgy beszélt angolul, mint te vagy én, noha talán kettőnkön kívül soha sem látott Angolt. Ez igaz is volt. Én velem nagy könnyűséggel beszélt, igen válogatott kifejezésekkel, minden francia idiotismus nélkül, s a mi legcsudálatosabbnak látszott, semmi idegen accentussal. Ez a különös ember egyenlően beszélt deák, német, régi s új görög, tót, arab, sanscrit, perzsa, olasz, magyar és francia nyelveken s a többi esmert nyelveket is nagyobb részint érti. A kínai nyelvet is tanulta és mintegy három ezer jeleit esmeri; legjártasabb pedig a matematikai tudományokban és a Statistikában. Ő az életnek minden gyönyörűségeit tanulásra való vágyának szentelte. Minden héten egy leczkét szokott adni a Mathesisből s azért három frankot kap. Ezen a pénzen megveszi egész hétre való élelmét, mely két kenyérből és egynéhány földi almából áll. „Hogy ha, ugymond, minden nap friss kenyeret vennék, sokkal többet el tudnék költeni; a kemény kenyeret azért szeretem, mert mehezen lehet megemészteni.“ Egyszer kétszer a hétben bádog fazekában két vagy három földi almát főz magának a mécs lángjánál s már azt is luxusnak tartja. Egy vastag flanel ruha volt rajta. Télen a ládájában hál, nyáron csak karszékeiben. Ilyen nyomorult életmód és a sok éjszakázás legkisebbet sem árt egészségének; ábrázatja vidám, színe friss és egészséges, képvonásai nyíltszívűségre mutatnak, teste épen nem sovány. Hosszu haja vállára csüng le, barna szakállá valami méltóságot ad ábrázatjának, mely a régiség karaktereire emlékeztet. Girodet festőműhelyében gyakran modellnek szolgált s így is

szerzett magának valamit. Kérdezvén, nem unja-e élete módját? ő azt felelte, hogy éppen nem; hogy már husz esztendővel fogva így él, hogy az életnek örömei igen kíváncsatosak ugyan, de minthogy azoknak megszerzése végett kéntelen lett volna a drága időt az unalmas lecke adásra fordítani, inkább csak így akarná folytatni tanulását, melyre még most sem talál elegendő idő; ámbátor ugyan az egész napot és a fél éjszakát a tudományoknak szenteli. Egyéb iránt éppen nem tartja magát szerencsétlennek. Így tehát koránt sem különösség affectálása vitte őtet ezen kemény regulájú életre; ő csak tudományos kincseket akar egymásra halmozni, azoknak szaporításában talál mulatságot, a fősvény ember példájára, aki minden nyugalmit s egész életét a pénznek áldozza fel.

Azt beszélte nekem, hogy Angliát kivéven, Európának minden tartományait gyalog őszvejárta, hogy a francia Akadémiának némelly tagjai legjobb barátai, s hogy mind a mellett is, hogy ruhája oly rossz állapotban van, ők éppen nem állják karon fogva vele sétálni s társaságokban is szívesen látják. Ez ugyan például szolgálhatna arisztokratikus Universitásainknak és sok dandy Professzorainknak, kik olly szép számmal vagynak Angliában. Nálunk a ruha szükséges a tudomány ékesítésére; Angliában megvetik a talentumot, ha rongyosan jár.“

Ezt az embert kereste Tessedik Ferenc: Hosszas keresgélés után rátalált az Arsenalban, ahol a „Bibliothékát szabadon használhatja.“

Az interjú...

Tessedik: Valljon mennyi ideje lehet, hogy hazáját oda hagyta?

Mandely: Mintegy harmincz esztendeje.

Tessedik: Hol született?

Mandely: Azt nem tudnám megmondani, igen kicsiny voltam, mikor eltávoztam hazulról. Mindent elfelejtettem.

Tessedik: Valamely városra talán még is emlékszik?

Mandely: Egy két esztendeig Pozsonyban laktam. Azt tudom, hogy Leopold császár koronázása alkalmatosságával Pozsonyban egy házfedélről leestem. Egy toronyra is emlékszem, melynek teteje gazdagon meg volt aranyozva; úgy hiszem, hogy a pozsonyi katedrális templomtornya.

Tessedik: Gyermekkorából semmi körülállások sem jutnak eszébe?

Mandely: Azt tudom, hogy egy diófa állott udvarunkban. Ennek a diófának a képét ez előtt két esztendővel bajjal tultam kiverni eszemből; szüntelen azzal gondolkoztam. Ezen kívül még egy kis toronynak emlékezete is megmaradt eszemben valamely.

álomképen; nem is tudom bizonyosan, hogy láttam-e valaha a maga valóságában.

Tessedik: Hány esztendő lehetett mikor hazájából elment?

Mandely: Mintegy tizenhárom esztendő.

Tessedik: Micsoda okból távozott el onnan hazulról?

Mandely: Én csak a világot kívántam látni. Mondhatom, hogy én igazi áldozatja vagyok a tudománynak.

Tessedik: Gyermekkorában hol tanult?

Mandely: Sehol; — vad fiu voltam, — lovakat őriztem.

Tessedik: De később csak tanult valahol?

Mandely: Berlinben két esztendeig.

Tessedik: Miképen írja a maga nevét?

Mandely: Már szinte elfelejtém azt is; nincs is gondom reá. Itt Mandelnek hívják. Az embernek azon kell iparkodni, hogy a múlt időből minden csekélységet elfelejtsen. Azután több ereje és akaratja lesz a jelenvaló és a jövőendő dolgok vizsgálására.

Tessedik: Kereszt nevét csak mégis tudja?

Mandely: Ignácnak hívják. — Két esztendő előtt a Jesuiták meg akartak téríteni; holmi tractatusokat kellett velük olvasnom a szent háromságról. Ők Dávidnak nevezték el.

Tessedik: Tehát nem volt katolikus?

Mandely: De igen; hanem más dolgokkal foglalatoskodtam. Cicero jól mondotta: Commentra sa't.

Tessedik: Deákul is jól beszél?

Mandely: (mosolyogva) A Magyarok kevélykednek deák nyelvekben. (Azután deákul szólott igen válogatott terminusokban). Midőn ebbe a városba jöttem, mintlen tudósok, a kik hallották, hogy Magyar vagyok, deákul szólottak hozzám. Ebből azt ítéltém, hogy a Magyaroknak a deák nyelv iránt való hajlandósága külső országban is esmeretes.

Tessedik: Igen sajnálom, hogy a magyar nyelvet egészen abban hagyta.

Mandely: Nem volt semmi gyakorlásom, semmi könyvem; s ez a nyelv nincs is kipallérozva. Gyermekkoromban, úgy tetszik, csak magyarul beszéltem.

Tessedik: De csak most is ért egynehány magyar szót?

Mandely: Midőn magyar beszédet hallok, igen esmeretes előttem minden szó, ha bár nem is értem. A magyar nyelv igen különös, hasonlít a napkeleti nyelvekhez.

Tessedik: Az ur ért egynehány napkeleti nyelveket?

Mandely: A perzsa nyelvet tanultam, a sanscrittel is sokat bajlódtem s főképen az arab nyelvvel.

Tessedik: Ezt tehát jól érti?

Mandely: Gondolom, hogy jobban tudom, mint a német nyelvet. (Itten megjegyzem, hogy igen szépen beszélt németül). A

mikor kimegyek ,mindég arabul beszélek magammal. Négy száz milliom ember a föld kerekén beszél; érdemes, hogy az ember jól megtanulja.

Tessedik: Tótul is tud?

Mandely: Oroszul olvasok és beszélek is.

Tessedik: Mivel foglalatoskodik most leginkább?

Mandely: Az astronomiával.

Tessedik: Szokott-e sokat írni?

Mandely: Csak a kőtablámra írok mindent; mikor tele van, a spongyával ismét kitérülöm. Calculator vagyok. A papiros sokba kerülne. Csak magam számára tanulok.

Tessedik: Megelégszik-e sorsával? él-e boldogul?

Mandely: Aki magát meg tudja győzni, mindég boldog.

Tessedik: Csodálkozom, hogy ilyen nyughatatlan nagy városban telepedett le.

Mandely: Ez igen jó hely reám nézve; elveszek benne, mint egy vízcsepp a tengerben.

Tessedik: Miből él?

Mandely: A magam pénzéből. Az előtt egy kis pénzt szerreztem volt magamnak leckézés által, s azt az ország kincstárába tevém. Most két száz frank kamatot húzok belőle esztendőnként.

Tessedik: Hát ez elég?

Mandely: Száz frankot sem tudok elkölteni egy esztendő alatt. A többin könyvet szoktam venni.

Tessedik: Gyakran szokott-e kijárni?

Mandely: Igen ritkán. Hetenkint egyszer a pékemhez megyek a rue du Bac-ba (a Szajna tulsó oldalán), igen jó fekete kenyeret süt. Akkor annyit veszek, a mennyi egész hétre kell.

Tessedik: Meglátogatja-e valaki?

Mandely: Igenis. De mióta Párisban vagyok csak két Magyarat láttam itten. Az egyik hét vagy nyolc esztendő előtt volt Párisban. A neve valami óriásit jelent.

Tessedik: Talán Nagy?

Mandely: Nem az — valami vi — Vitéz nevezett. Jó ember volt, itt nagy inségbe jutott ;magam is segitettem őtet. Későbbben azt hallottam, hogy meghalt itt Párisban; a kapus felesége mondotta, nem tudom, igaz-e vagy nem?

Tessedik: Ad-e még leckét?

Mandely: Nem többé. Egy Jones nevű fiatal angol arabul tanult tőlem; szép gyermek volt mind testére, mind lelkére nézve. Igen jól tanult; hét vagy nyolc hete lehet, hogy meghalt; azóta mindig busulok. Nagyon szerettem volt a fiut. Még csak 16 esztendőse volt.

Tessedik: Attul félek, hogy ha majd egyszer megbetegszik, minden segítség nélkül fog szűkölködni.

Mandely: (mosolyogva) Akkor majd azt mondom Diogenesnek: Tegyétek mellém a pálczámat, hogy a madarakat elűzhessem, melyek holt tetemimet fogják háborgatni. Egyébiránt egy időtül fogva nem jól érzem magamat. (Talán az volt az oka, hogy én a jámbort nyomorultabb állapotban találtam, mint az angol utazó).

Tessedik: Bár csak hírül adhatná nekem, ha rosszabbul találna lenni. A *Revue Britanique* nevű folyóiratban egy *articultust* olvastam, melly az úr felől szól, s a *New Monthly Magazine*-ből nagyon kivonva.

Mandely: A télen egy Angol elolvasta előttem az originált.

Tessedik: Már igen sok időt veszт én miattam. Mindazonáltal, ha megengedi, néha meglátogatom az urat.

Mandely: Nem vagyok vad ember. Szeretem, ha valaki jön hozzám.

Kezét megszorítván, elbucsztam tőle, s kimentem szobájából. Ő az ajtónál megállott: „nem kísérhetem ki, — nyomorult, meztelen vagyok“...

Korára nézve lehet vagy negyvenöt esztendőös.

Igy élt egy magyar Diogenes Párisban az Úrnak 1827. esztendejében. Mint hírlíki, később vízmerítés közben a Szajnába fulladt.

Polácsi János



Az ő aratásuk...

Móricz Zsigmond új magyar elbeszélőket bemutató Dekameronjának megjelenésével egyidejűleg, ennek a Dekameronnak egyik jelesétől, Szitnyai Zoltántól olvastam egy regényt, melynek ez a címe: Nincs feltámadás.

A Dekameron mellett, hogy a magyar irodalom tiz, minden reményt méltón beváltó tehetségét így, egymás erős társaságában bemutatva, elbeszélő irodalmunk magas színvonaláról ad felemelő büszkeségű — mert nemes emberségről üzenő alkotók mind — izelítőt, még ezenfelül a magyar irodalom mélységesen európai szellemét is adja nem egyetlen, hanem egyszerre tiz kiváló fiatal tehetség mindig hitvallón őszinte, őnérzetesen jövő alkotásaiban. A Dekameron e két tényben kilép a közönséges regisztrálás napi eseményéből és megérdemelt sikerével még életesebben aláhúzza azt a megállapítást, hogy az a szellemi megújulás, amely a magyar irodalom legutóbbi ötven évének szinte halálos örvénylésére huzta fel a hajnal virradatfriss, duzzadón reggelbefeszült,

nagy ormokra fellendítő vitorláját, végre megvalósítja a szellemi önrendelkezés Arany Jánosi búzáat érlelő horizontját.

Szitnyai Zoltán Nincs feltámadás című regénye az elmúlt halálos örvénylés legmélyebb sötétjéről szól és bár a közelség még sebes iszonyatától sokszor elhomályosul nagyon is érző fiatalessága, mégis a Dekameron biztos hitéről tesz vallomást: a magyar szellem népi-szociális megújulásáról.

A Dekameront Móricz Zsigmond, az „Uj Nyugat” megteremtője szerkesztette és a Dekameront a teremtő zseni életjogos igazolásaként bár, de a jövő irodalom már tőle független, nagykorú akarata előtt, a nagy küzdelem már bevetett, halhatatlan aratású mezőjén, a nagy ember önzetlenül meleg szeretetével is szól:

Ez a tíz kéve az ő aratásuk!...

Nekem nincs szándékomban a Nincs feltámadás tudálékos bírálatát adni. Véleményem szerint régen vége van annak az üres mesterkedésekbe bujtatott nagyképűségnek, amely szabályként régebbi példák ismerését, már jogos centiméternek merte vak szemé elé emelni, hogy lemérje vele az alkotás mineműségét. Amely egy vers magasságos imáját egy versláb szabályán akarta elsikkasztani, nem is sejtve szegény, hogy éppen annak a verslábaknak a törrötsége milyen messzehangzó sikoly a költészet nem hangokat, hanem zengéseket felremegő hárfáján, amely a regény hármastagozódását, az elbeszélés megunt hangját követelte, hogy ő is valaki lehessen szabálysöprűs akadék, az írás golgotája, egekbevivő útján, ahol minden lépésnek egy szabálya van, megáldozni a léleknyílás szenvedésében vagy örömeiben és a lélekbimbókért mindig elfogadni a keresztet. De a bimbókhöz söprűvel közeledni?!... Minden lélekbimbónak más a ruhája. Még a születés sem egy. És a halál sem!... De keresem a megszületés igazságát és a halál visszaintó melegét, az életut szivárványos szépségét, melyben a virradat halhatatlan jósága jár...

Keresem az örök megszületést: a költészetet!

Ahol megszületés van, ott a forma gáncstalan.

Mert minden megszületés csak a saját formájában lehetséges.

A költészetet semmiképpen sem lehet elgáncsolni.

A teremtés: örök mérték marad!

A Nincs feltámadás csupa romlás, leomlás. A huszadik század magyar kezdete a repedező történelmi falak kisérteties hasadékein át megnyíló szennyes örvényekben fuldoklik, aztán a háború fojtogatja a megmaradt értékeket, míg végül kelet réme, a megtagadott nyugati kultúra nihilje pörköl át a halottnak látszó népen. És aztán az ellenforradalom végső megsemmisülést lihegő bosszuja. Ugy látszik minden elvégeztetett... És ekkor jön az a felismerés, ami nem csak magyar, de európai megszületés is: a nép emberi arca megsemmisíthetetlen! A népi szociális erők: a

történelmi élet és az egyéni életnek, a mindenkori múlt és mindenkori jelennek ez az élő eredője — mindig építő! Kiirhatatlanul építő.

Európát is ezek a népi szociális erők fogják megmenteni. És az a magasságos ebben, hogy minden népnek hozzá kell ehhez járulnia.

A Dekameron írói is már verik a hidat!

A Nincs feltámadás is.

A Nincs feltámadás új magyarja: Tapasztó János frontőrnagy, volt néptanító, aki a keleti nihil idején is helyén marad. Nem emigrál. Miért tenné?... Ő mindig teljesíti a kötelességét. Elszakíthatatlan ő a néptől. Vele marad minden megpróbáltatásban. Hova menne el ő a néptől? (Milyen szép szimbólum! A nép kultúrája ő. Lelke). És természetes helyén van az ellenforradalom idején is. És mit csinál?... Életet ment. Mint minden helyzetben! És Szitnyai azt is jól láthatja, hogy amikor majd minden elcsendesedik, akkor majd szépen visszamegy a falujába új kötelességteljesítésre. Mindig vissza a kötelességteljesítés értelméhez: a néphez. Mert a mindenkori nép maga a múlt és a jövő!

Ez az új Nyugat!... Tapasztó János.

Ötven évvel ezelőtt, Arany János halála után, tehát az utolsó nagy, tiszteletet parancsoló népi erőre alapozó író után, az ezernyolcszáznegyvennyolc befejezését jelentő népi katasztrófa következményei mind vésztojáslóbbba sűrűsödtek. A habsburgi összm monarchia-politika sietett a megtört népi-történelmi akaratot végleg megölni. A közös pénzügy láncával a fejlettebb osztrák, ipari kapitalizmus gúzsba kötötte a teljesen szervezetlen agrárországot, amelynek anyagi ereje egyre jobban sorvadt és ennek a kánának népe nagymérvű kivándorlással megindult Amerika felé, a hazátlanság felé. Az osztrák ipari kapitalizmus imperialista politikát folytatott befelé, a monarchia saját népeivel szemben és természetesen kifelé is. Hogy ehhez a politikához megszerezze a magyar népi erőt, reakciós belpolitikájával látszólag magyar nemzeti célokat azolgált azzal, hogy a magyar politikai történelmi osztályt állandó, a fejlődéssel igen keveset törődő konzervatív testületté merevítette. Veszélyes szakadás keletkezett így a történelmi falon. A nép és eddigi történelme közé ezen a szakadáson át csuszott be az a „nyugatos“ ton, amely állandóan vigyázott arra, hogy a néphez a „civilizációs“ tanításon kívül senki ne közeledhessen.

Mi volt ez a „nyugatos“-„civilizációs“ tanítás?

A nyugati, fejlett iparu, nemzetközivé fejlődő nagykapitalizmusnak Európa erkölcsi értékeit letipró, csak profitot imádó, skrupulus nélküli „szabadelvű“ imperializmusa, amelynek magyar úttörői a cukor- és fabárók sajtótermékei egyrésztől, másrésztől

ezen imperializmus szenvedő páriáinak jogos panaszaiból a nihil kétségbeeséséig fokozódó lázadása.

Ez a halálos háttere a Nincs feltámadás-nak.

Az ember hallja Ady fekete zongorájának zokogását... Eljön az idő, amikor mindenki megérti, hogy Ady nem volt Hatvány — Ignotus — Jászi — Kunfi „nyugatos”. Ady azért hat a magyar nyelvterületen kívül is, mert a nyugatos nagykapitalizmusnak nem volt egyetlen egy ilyen mélyerkölcsű ellenfele abban az időben másutt. Ady a magyar fájdalomon keresztül minden erkölcsében megbántott nép fájdalmát énekelte. Ő látta a „disznófeju” magyarurat. És kitárt mellet és karra énekelte. Magyar, Szerb és Román bánat: egy! Miért nem találkozunk hát az eszmék barrikádjain?!...

A magyar szellemnek, európai szellemű, Európának az emberi haladással, erkölcsi biztosítéku népi kultúrával való felemelkedése, az ő tragikus, fekete lobogóju énekeiben jut elsősorban igazi őszinteséggel kifejezésre. Reméljük, hogy ezt ma már Ignotus úr is látja — Svájcban is. Ezt: a Nyugatot!... Sőt meglátják még Pesten lézengő ritterei is!

Adyval egyidejűleg, de az epikus szélesebb, realizálóbbság meg-látásaival Móricz Zsigmond alkot és nemcsak indit, de meg is valósít.

A Nincs feltámadás Tapasztó Jánosa az ő nagy tanuja.

Tapasztó János az új Európa magyar magvetője.

Tapasztó János a régi és új magyar szellemiség résében áll. És a sötét szakadékokat elfődi napsugaras indulása...

A magyar népi-szociális szellemiség már valóság!

Ez az ő aratásuk!

Kristály István



Bácska mint művészi és szellemi egység

Az a nemes és rokonszenves törekvés, amellyel Millekich igazgató a bácskai kultúra és művészet múltját és jelenjét szeretné összefogni, annak értékeit összegyűjteni, mindenesetre felveti azt a kérdést, jogos-e ez a törekvés, lehet-e Bácskáról mint művészi és szellemi egységről beszélni? Van-e még valami, ami a régi közigazgatási határokon és bizonyos földrajzi adottságokon kívül Bácskát s annak szellemi és művészi jellegzetességét körülhatárolja?

Bácska nem épen régi közigazgatási egység, tudtommal csak az 1802-i országgyűlés egyesítette Bodrogh és Bács vármegyét, noha

a valóságban már 1729-ben vagy 1730-ban Bodrogh megye beleolvadt Bácsba, amiről a királyi helytartótanács jelentéséből értesülhetünk. Kétszáz esztendő már tekintélyes idő, mely alatt könnyen alakulhatnak kulturális egységek, de e földön ez a kétszáz esztendő meddő, forradalmas, közönyös, utonállásos, háborús és tétlenül pipázgató esztendők sorozata volt, melyekből csupán az utolsó négy-öt évtized jöhet kulturális szempontból komoly számításba. Ezen idő alatt persze nem alakulhatott ki kulturális egység. Nem ábrándozunk most külföldi példákról, ahol egyes földrajzi egységek maradandó jellegzetességeket, gondolkozásbeli, művészi, vagy világszemléleti egységet hoztak létre. Bácskát senki sem akarja a quattrocento Firenzéjéhez, a cinquecento Észak-Olaszországhoz, a mult század barbizoni festőiskolájához, a XVI. század flamand lelki egységéhez hasonlítani. Még az is merészség, ha Bácskánkat Tirol, Bretagne, Dalmácia, vagy Skócia szellemi egységéhez hasonlítani. Egyedül Erdéllyel lehetne párhuzamba állítani kis hazánkat, mert a viszonyok sok tekintetben hasonlóak (három nemzetiség, több felekezet, új impérium), de ezzel szembeállítható a többszázados erdélyi kulturális mult és a földrajzi megéghajlati viszonyok különbözősége. Sokat irtak és irnak az erdélyi lélekről. Nem tudom, lehetne-e a bácskai lélekről írni valamit? Ma még a kísértet is merésznek és sokak szemében mosolyosnak tűnik, pedig valójában az ötlet furcsasága csak az újság szokatlansága. Mindenesetre Millekích Jánosé lesz az érdem, ha ebből a ma még sokak szemében bizarrnak tetsző gondolatból élet és valóság lesz.

Ma még bizony nagyon nehéz megtalálni a közös vonást, ami a bácskai szellemet jelentené a vásznakon, a szobrokban, az építkezésben, vagy az itteni írásokban. Radonicsnak láttam néhány képét, melyeken a bácskai esprit local épügy lélekezett és remégett, mint Pechán József vásznain. De már egy harmadik képirót nem tudnék felemlíteni, aki nemcsak bácskai képet, hanem bácskai lelket is festene. A lényeg, a hangsúly itt nem a tájon, a couleur locale-on van, hanem a meglátás módján, a dolgok művészi értelmezésén. Hasonló ebben a tekintetben az irodalom helyzete is. Az erdélyi író se írhat mindig Erdélyről, de ha másról is ír, akkor is megérezni benne az erdélyiséget, mint ahogy Van Lerberghe, Albert Michel, Georges Rodenbach, sőt Verhaeren, hiába éltek Párisban — mindig flamand költők maradtak. Ilyesmit, vagy ehhez hasonlót a bácskai képzőművészekről és írókról még nem mondhatunk, pedig minden bizonnyal van a mi esetünkben is valami jellegzetes lelkiség, amelyet azonban meglátni és felfedezni csak akkor lehet, ha Millekích igazgató elgondolása szerint gyakrabban gyűjtjük össze azt, ami itt érték és dokumentum.

A szellemiséget elsősorban földrajzi és éghajlati viszonyok

determinálják. Bácska területe ebben a tekintetben határozott egységet mutat. Ha Bácskából Baranyába, Bánátba vagy éppen a Szerémségbe utazunk, okvetlenül megérezzük a különbséget. Nemcsak a levegő meg a tájkép változik, hanem az emberek is. Legkisebb a különbség a Bánáttal szemben, mert ha átmegyünk a Tiszán a táj alig változik (noha geologiailag elég nagy a különbség). Azonban feltűnik a bánáti ember kényelmessége, passzívabb természetű, az élet lomhább irama, az idő lassabb múlása. A falvak képe is változik. Egy bánáti német katolikus falu más mint egy bácskai. Kasanin Milán a vajdasági szerb művészet c. könyvében (Kasanin és Petrovity Velyko: Szrpszka umetnoszt u Vojvodini. — A Matica Srpszka kiadása) azt is megállapítja, hogy a bánáti szerb templomok stílusa eltér a bácskaiakétól. Bánátban már román szót is hallunk és más jelenségekben is megérezzük Traján népének közelségét, ami ugyancsak csökkenti a kisebbszámu magyarság kulturális erejét. Bánátban továbbá hiányzanak a bunyevácok, akik Bácskának eredeti etnográfiai szint adnak. Nem akarom a különbségek további tagolását és felsorolását folytatni, írásom célja nem ez. Ezekkel a rendszertelenül idevetett eltérősséggel azt szeretném bizonyítani, hogyan alakulhat ki Bánát és Bácska sokban különböző szelleme. Még élesebb ellentéteket találhatunk akkor, ha Bácskát Baranyával, vagy a Szerémséggel állítjuk szembe. Itt már szinte nehezebb közös vonásokat találni, mint ellentéteket. Hasonló az eset Pest megyével is, ahol nemcsak a bácskai népi tarkaság hiányzik, hanem a föld összetétele (homok és lösz), termőereje is eltérő, sőt az éghajlati viszonyok is szélsőségesebbek, mint a Bácskában. Nem vitatható, hogy ilyen és hasonló tényezők hatalmas befolyással vannak a vidék lelkületére, mert ezek segítik elő az egységes szellem, az egységes érzés- és vágyvilág kifejlődését.

A bácskai lélek, a bácskai szellemi egység gondolatát tehát nem lehet futó mosollyal elintézni, mert ilyen egység — minden nyelvi, faji, vallási, néprajzi, kulturális ellentét ellenére — nemcsak elképzelhető, hanem fel is lelhető. Az ellentétek hangsúlyozói gondoljanak arra, hogy egy perui, mondjuk limai spanyol idegebbnek érzi spanyolországi rokonait, akik ugyanahoz a fajhoz, valláshoz tartoznak, akik ugyanazt a nyelvet beszélik, mint limaí német szomszédját, aki ugyan más faju, más nyelvű, más vallású, de akinek életküzdelmeit, vágyvilágát hamarabb megérti, mert vele azonosak sorsa, életkörülményei és életcéljai. Bácska nemcsak földrajzi, de művészi és szellemi egység. Ennek bizonyításához azonban hit kell és az adatok, a tények szorgalmas, lelkes, türelmes és megértő gyűjtése. Ezzel a munkával azután új lelket, új öntudatot formálhat Bácska ismerője és szerelmese.

Szenteleky Kornél

Néhány szó Szénássy Karcsi hegedűjátékáról

Szénássy Karcsi (engedje meg, hogy ezen a komoly helyen Karcsit írjunk és ne Károlyt, mert akármilyen világsikerei is legyenek, nekünk mindig Karcsi marad és erre büszke lehet) a Vajdaság minden nagyobb városában s legutóbb Beográdban is hangharsenyt rendezett és ezek a hangversenyek egytől-egyig a zene ünnepét jelentették. Tudjuk, hogy Szénássy Karcsi művészi pályáján kicsiny pontok az itteni városok s mégis amikor ezen a helyen feljegyezzük Szénássy Karcsi hangversenyeinek sikerét, ezt azzal a biztos tudattal tesszük, hogy nemcsak nekünk maradandó érték Szénássy Karcsi hegedűjátéka, hanem neki is az a meleg sugárzó szeretet, amely szülőföldje városaiból a mostani súlyos gazdasági helyzetben is ragyogott rá, hogy bárhol is hangversenyezett, mindenütt telt ház s mindenütt ugyanaz a forró, lelkes ünneplés fogadta.

Szénássy Karcsit nyolc vagy kilenc évvel ezelőtt láttuk először Vrbászon, akkor édesapja egy székre állította és Karcsi úgy hegedült nekünk. Nem a csodagyermek volt az, aki akkor nekünk hegedült, hanem az a művész, aki már akkor sejtette velünk, hogy valaha a világ első hegedűse válik belőle.

Szénássy Karcsiról Beográdban, Bécsben és Budapesten nagy zenekritikusok megemlékeztek s tán nagyképűség is lenne hosszú és szakszerű cikket írni itt róla. Néhány jellemző szót azonban le kell szögezni ezen a helyen. Megnyerő egyénisége, póztalan egyszerűsége, markánsan érezteti páratlan tudását. Nem láttatja, hanem hallatja magát s amit hallunk az felejtethetlen.

Hallatlan technikája: legatójában, staccatojában, sforzatojában, kettősfogásában, flagiolettájában, kettős-flagiolettájának biztos, tiszta fogása, balkezes pizzicatoja, elragadó kantilenjei a minden idők legnagyobb hegedűsére, Paganinire emlékeztetnek. A legnagyobb technikai nehézségeket játszi könnyedséggel és a legnagyobb tökéletességgel oldja meg. Nagy művész. Hegedűtartása, vonóvezetése külön élmény.

Paganini, Hubay, Ernst Sarasate műveinek hivatott értelmezője. A művek legnagyobb technikai nehézségeit (Ernst: violinkonzert fis-moll, Paganini: Violinkonzert D-dur és annak cadenzáját, amit Szénássy irt át, Paganini: nel cor pin non mi sento bravuros oktáv akkordjait stb. boszorkányos ügyességgel, a legnagyobb könnyedséggel minden póz nélkül oldja meg.

Szénássy Karcsiról még sokat fog hallani a világ.

Schuch Gyula

hoz az itt élő két népet, mert a kölcsönös megértés a boldogulás egyetlen útja. A délszláv népek szellemi és lelki életének megismerése az anyira óhajtott közeledésnek első komoly lépése lesz.

Programunk nem szorítkozik csak szépirodalmi művekre, hanem életünk minden megnyilvánulását igyekszik megörögzíteni. Ezért történelmi, gazdasági művészi és etnografiai tárgyakat is felölel.

Az első kötetet Ducsis Jovan, Jugoszlávia nagy költője, jelenlegi budapesti jugoszláv követ írja „Álmok városa” címmel. A második kötet Havas Károly munkája lesz „Kétszillagos cikkek” címmel, de együtt dolgozik velünk az itt élő magyar és délszláv szellemi élet minden kiválósága.

*

Velikibecskereken október harmincadikán avatták fel ünnepélyesen a Magyar Közművelődési Egyesület székházát. Az ünnepi beszédeket dr. Havas Emil, Dr. Várady Imre és Marton Andor mondották. Magát az ünnepséget és a jugoszláviai magyarság nevezetes kultúreseményét decemberi számunkban részletesen méltatjuk.

*

A Kalangya az elmúlt hónapban tovább folytatta kulturális munkáját és amint ez a szám is bizonyítja ismét egész sor új író nyert meg a maga részére. Szerkesztőségünk kibővítésének és gazdagodásának bizonyítéka az, hogy Radó Imre, a Szuboticeán élő kiváló író közvetlenebbül bekapcsolódott a Kalangya szerkesztésébe és mint társ-szerkesztő fog a Kalangya szellemi fejlesztésén közreműködni. Bizonyosra vesszük, hogy Radó Imrének ez a csatlakozása még inkább hozzá fog járulni ahhoz, hogy a Kalangya végleg megerősödjék és a jugoszláviai magyar kisebbség erős és nívós irodalmi folyóiratává váljék.

Ezzel kapcsolatban az elmúlt hónapban kiadóhivatalunkat Szuboticára helyeztük át, ahol szakszerű és pontos vezetésben lesz része. A kiadóhivatal címe november elsejétől kezdve: Szubotica, Park Kralja Petra 11. A szerkesztőség továbbra is Noviszádon marad és a lap is ott jelenik meg.

A Kalangya-könyvtár ügye szintén igen szépen halad előre és decemberi számunkban már bejelenthetjük a könyvtár jövő évi programját, amely egyelőre évi négy kötetet fog felölelni.

Hátralekos előfizetőinket ezuttal is kérjük, hogy előfizetéseiket pontosan küldjék be, mert nekünk is pontosan kell eleget tennünk a nyomdával vállalt kötelezettségeinknek.

Mottó: A nagyraemelt áldozatokban él.
Felmúlja bézárt léte határait
A századok bús omladékain
Allva marad s az örök tünésnek
Fennen parancsol s megtöri a halált.
(Berzsenyi Dániel)

A Kalangya alapító előfizetői:

Örökös alapító előfizető
Dr. Vilk Vilmos, Noviszád

Arazim Viktorné, Sztáriszivác
Barsy Viktor, Bácskatopola
Bodrogh Imre, Bácskatopola
Dr. Deák Leo, Szombor
Dr. Draskóczy Éde, Sztáribecsej
Ferbach Károlyné, Pacsir
Dr. Gombos Dezső, Sztáribecsej
Gräffner Dénes, Vrsac
Grossinger Károly, Noviszád
Dr. Hadzsy Jenő, Bácskatopola
Herresbacher Dénes, Szaján
Jeszenszky Ernő, Bajmok
Dr. Koráni Elemér, Noviszád
Dr. Kovács Bódog, Noviszád
Léderer György, Gácka
Becsikereki Magyar Közm. Egyesület
Magyar Népkör, Sztáribecsej
Dr. Náray Gyula, Feketics
Nemes Béla, Bács
Prém Péter, Torda
Dr. Szánthó Gábor, Szubotica
Szubotica Népkör, Szubotica
Dr. Takács Ferenc, Sztáribecsej
Dr. Zelenay Miklós, Sztáribecsej
Vargha Lajos, Mol

KALANGYA irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő és kiadó Bencz Boldizsár. — Laptulajdonosok: Bencz Boldizsár és Inotav Béla. — Szerkesztőség: Noviszád, Kralja Petra ulica 30. — Kiadóhivatal: Szubotica, Park Kralja Petra 11. — Előfizetési ára: alapító előfizetőknek félévre 200'—, egész évre 400'— dinár. Rendes előfizetés: Félévre 60'—, negyedévre 30'— dinár, egyes szám ára 12'— dinár. Magyarországi főbizományos: »Studium« könyvesbolt, Budapest IV., Múzeum krt. 21, Telefon: 856-16. Póstatárékpénztari csekk-számla 4041. — Előfizetések, negyedévre: Magyarországon 4 pengő, Csehszlovákiában 30 csehszlovákiai korona. — Magyarországi szerkesztő: Fekete Lajos Budapest I. Budafok-út 17. V. e. — Urania (Komlós M.) nyomdai műintézet nyomása, Novi Sad.